

SLOVAN

 **MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
UMETNOST:
IN PROSVETO**

LETO XIII. - 1915. - ŠT. 6.

UREJA MILAN PUGELJ.

TISKA IN ZALAGA DRAGOTIN HRIBAR V LJUBLJANI.

VSEBINA.

Mesečina. Pavel Golia	161	Kuhinja pri Kraljici Gosji Nožici.	
Majdina možitev. Fl. Golar	162	Spisal Anatole France. Prevel	
Žiga baron Herberstein. Dr. J. Jesen	167	Oton Župančič	181
Milan Mrak. Ivo Šorli	173	Listek	188
Kovač. Franjo Horvat-Kiš	176	Guštave Flaubert, Gospa Bovaryjeva. Domača knjiž-	
Bol. Pavel Golia	176	nica 1. in 2. zvezek. Anton Aškerc. † Dr. Vinko	
Daj Bog! Fl. Golar	176	Zupan. Umetniška priloga. — Naše slike: J. Frolka:	
Intelektuelni proletarijat in pol-		Iz slovaškega življenja. (Umetniška priloga.) Car	
inteligenca. Albin Ogris	178	Vazilij Ivanovič. Ruski konjenik. Moskva za časa	
Veter zaveje. Oton Župančič	180	Herbersteina. Zemljevid Rusije. Srečko Magolič st.: Ihan.	

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrť leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. =====

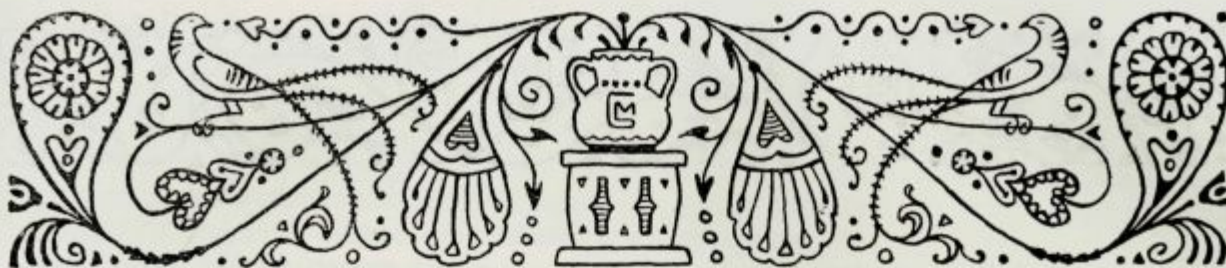
Tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Urednik Milan Pugelj v Ljubljani.

J. Frolka:

Iz slovaškega življenja.

Slika iz koledarja »Domácky prijatelj« v Prahi.

Mesečina.

Molčal je park, od temnih senc obdan.
In čakal sem. Laži? Resnice? Sanj?
Pa zasijala sta v srebrnem bleski
dva marmorna obraza mi nasproti – –
Pozdravljeni, poljubljeni, princeski,
na tibi tej in pozni poti!
Zasanjal sem nikoli sanjan sen,
poln šepetanja čuvanih skrivnosti,
z dehtenjem prožnih udov prepojen:
med vilami sem bil v gorjanski hosti.
O bela noč, srebrna noč slovesa,
polna pričakovanja, jasna, blede,
kot mladih deklic vonjava telesa,
če vanja se oko strasti zagleda!
O mesečina, mati tajnih čarov,
o zasolzene deklice brez parov,
o muzika lahni stopinj po peski!
Pozdravljeni, poljubljeni, princeski!

Tako je bila mehka mesečina,
tako je bila mehka trata
srebrna kot blazina
za rdeče želje in za srca zlata.

— — — — —
In grudi – kot izpolnjena so želja
bledele tiho med zeleno travo,
oj, kot blazine svilene za glavo
trudno pesnika veselja.

Potem je izpregovorila Maja:
»Zbogom, ti mož, ki seješ vsepovsod
nemir. Nemir je vse, kar te obdaja,
ti kralj laži in najbolj skritih zmot.
Hdijo.«
Se danes čujem melodijo
ogorčenih stopinj po peski rezko.
Princ mesec spremljal je princesko.

Ostala sva z Avgusto sama –
le mesečina bdela je nad nama.
In v sladkem snu sem čutil šibko silo –
telesce žlahtno se je s kretnjo spretno
objema tesnega osvobodilo,
da odskaklja spet v noč poletno.
Jecljaje so prosila usta:
»Avgusta,
iskal sem te in čakal noč in dan,
nemirnih želj skrivnostna oprostitev,
ti moja duša, vera in molitev,
moj bog, ne hodi stran!«

Zvezde so plakale v višavi,
in šla je proč, da pogubi se in zapravi.
Kakor je sladek bil njen greh,
tako je bil hudoben smeh
zob gostih in slonokoščenih.
In blede rože grudi njenih
leže na tleh – –
O mesečina, bodi dobra z njo,
pripelji jo nazaj z usmiljeno rokó!

Pavel Golia.

Majdina možitev.

Pripovedka. — Spisal Fl. Golar.

Juri gre v gozd. Nagli in silni so njegovi koraki, ves je ugreznjen v misli, ki mu težke blodijo po glavi, da ne vidi solnca in ne lepe jeseni, ki se rdi in žari po hrastih in bukvah. Zbegan je njegov pogled, in lasje so mu razmršeni od vetra, ki mu je odnesel klobuk in zdaj pleše po njegovem temenu. Nemiren, pregan od skrbi, beži v lesno samoto, z očmi, uprtimi v tla, misli na svojo nevesto Majdo.

Sinoči mu je povedala čudne stvari. — Kadar se zbudi iz sanj in se ozre nehote na okno, kakor bi jo kdo poklical, stoji zunaj črna postava, in vroče oči gledajo proti njej in gore na njenem obrazu. Strah jo je neznanega človeka, ki strmi, črn in bradat, skozi šipe, groza jo je ognjene poželjivosti in sladkega glasu, ki jo vabi in mami.

„Juri, vzemi me, da me ne bo hodil vrag motit,“ ga je prosila; „zakaj bojim se, da je v resnici on, in nihče drugi. Kozjo brado ima in postrani gleda, pride okoli polnoči in se zmeraj izgubi, preden začne zvoniti dan. In včasih se zablišči okoli njega, kakor bi zažgal žveplenko, in nikoli ne gre mimo križa, temveč izgine v gozd, kamor se ne slišijo posvečeni zvonovi, in psi zalajajo za njim.“

Juri se je rad smejal svoji Majdi, ali tokrat mu ni bilo do šale, in kakor nikoli ga je prevzelo njeno pripovedovanje.

Že kedaj bi jo bil peljal na svoj dom, da mu ni hodilo vse navzkriž v gospodarstvu! Imel je hišo in živino in polje, ali česar niso vzele slabe letine in fronki, so požrli dolgovi. Naredil jih je njegov rajni oče, ko se je ženil v drugič in je z gorenjsko bahavostjo iskal mlade neveste. A laži jezdarijo hitro, in s svatbo ni bilo nič. Zdaj so se dolgovi delali sami od sebe, in Jurju je gorela streha nad glavo, kadar so upniki hodili po njegovi zemlji. Kako naj bi sedaj zasnu-bil: „Oče, dajte mi Majdo za ženo!“ Ali ne bi

lahko mož zakričal za njim: „Da bo glad pasla in zobe v steno tiščala?“ — Sicer ni vedel, kdo mu hoče prevzeti nevesto, ali tak se kmalu najde, ki bo imel bolj srebrne palce od njega. Kljub vsemu ni pokazal svojega strahu.

„Majdica, saj vem! Bojiš se, da bi ti burja venca ne vzela.“ — je pokratkočasil, ali srce ni hotelo o tem slati.

Utihnil je, z Majde dekle je zajokalo od jeze.

„O, Juri, kako govoriš! Črne mravlje naj me snedo, če ni tako, kakor sem ti rekla: Pride in me gleda, in kadar izgine, smrdi po žveplu.“

„I, zakaj se ga bojiš, ali zato, ker je kosmat? Mogoče pride Nacetov Jernejče pod okno in si naveže prediva. Že ve, da je mož brez brade kakor konj brez grive.“

„Ti se le norca delaj, ali jaz vem, da je gotovo hudičev svat, in rajša vidim, da me vgrizne modras, kakor da se me on dotakne.“

„Majda, saj veš, da te ne dam za ves svet. Tudi meni je hudo, ali Bog vedi, kje naj vzamem denar.“

Tega niti dekle ni vedelo, in zato sta se ločila v žalosti, in zato je šel Juri drugi dan v gozd, razrovan od hudih misli.

Skoro bi z nosom zadel v človeka, ki je oblečen v zeleno lovsko obleko, hodil okoli starih, debelih bukev in gledal na debela, kakor bi iskal polhovih dupel. Ozrl se je tujec in strmela sta si iz oči v oči.

„O, Juri, kapa kosmata, ali nisi ti? Zakaj pa gledaš tako bridko, kakor da si se trideset dni postil?“

Ves začuden ga je pogledal Juri, ali ni se mogel spomniti, da bi bil že kdaj videl neznanega kozjebadca, ki se je ošabno postavil predenj in mu gledal zasmehljivo v obraz.

„Ali me ne poznaš, mrcina, ali ne poznaš Gašparja, listega, ki ti je rame podstavil, da si

splezal k Brigitki, rdeči in okrogli devičici, kjer si bil do jutra v svatih? Ha-ha-ha!"

Juri se je zdrznil in pogledal nejevoljno svojega tovariša. Nič ljub mu ni bil spomin in najrajši bi ga bil že zdavnaj zbrisal. — Takrat je bil neumen in razposajen in se je lagal dekletom. Ni odgovoril, temveč se je skušal čim preje iznebiti svojega novega znanca.

„Kaj se umikaš, ti preklicani Juri? In zakaj si tako klavern? Ali si obljubil večno devištvo?"

Juri je molčal in jezna žalost je bila v njegovih očeh. Zato je tujec nadaljeval:

„Saj nisem hudega mislil, ako se jeziš. Rad bi ti pomagal, da ne bi bil žalosten."

„Nič ni, Gašpar," je odvrnil Juri, „najbolje je, da se ločiva, in pomagati mi ne moreš."

„Ne govori, bratec, dokler me ne poznaš," je delal tujec prešerno. „Jaz sem močan in sem bogat, moj dragi!"

„Nočem te poznati in nisem tvoj bratec, ne tvoj dragi! Zbogom!"

Tujec, ki je dejal, da mu je ime Gašpar, se je zakrohotal in se zgrabil za ušesa. Nastavil je glavo, knkor bi hotel Jurja nabosti, in stisnil je zobe, da je zahrustalo.

„O, sto zlodjev in midva po vrhu, Juri! Sreča bi te rada srečala. Govori, da te ne vzame hudir!"

„Lepše govori, Gašpar, ali pa grem. In ker si že siten, ti povem: Oženil bi se rad, pa denarja nimam."

„Seme kozlovo! Ali mi nisi mogel takoj reči! Koliko bi rad?"

Tujec je segel v žep in zarožljaj s cekini. Hudomušno se je posmejal Jurju, vsemu osuplemu, ki mu je nehote živa nada zaigrala v srcu.

„Koliko? Hišo moram popraviti, nekaj dolga plačati, in kar ostane, bi šlo za svatbo. Ne vem" — v zadregi je nehal in pogledal od strani tovariša, nevedoč, ali se samo norčuje, ali misli resno.

„Ali ti je dovolj petdeset stotakov? Ali hočeš bankovce ali zlato?"

„Gašpar, ali kakor ti je že ime, ne bo ti žal, ako mi daš. Vrnem ti!"

„Ne bodi rumen kot otroci na solncu! Povej, koliko bi rad! In hitro, ker imam nocoj še pot. Saj veš, da sem doma za Savo!"

„Toliko nečem, kakor si ponudil. Daj mi deset bankovcev po sto goldinarjev! Posodi mi jih na brado, in drugo leto osorej jih imaš nazaj."

Tujec je potegnil listnico in odšel.

„Tukaj so, in kako si dejal? Čez leto mi jih vrneš? Že prav! Reciva tako: Čez leto bo tvoja poroka z Majdo, Nežo ali Barbo —" V naglici je hotel zakriti pravo ime neveste, ali Juri je slišal in se je ozrl presenečen na čudnega dobrotnika.

„V cerkev se popelješ in jaz te tukajle počakam. Saj moraš skozi gozd in tu mimo — vidiš, in takrat mi daš denar ali pa —"

Nekoliko je pomolčal, kot da se boji svojih besed in premišljuje, ali ne bo zadel prehudo. Tudi Juri je čakal osupel.

— „ali pa svojo nevesto. Ha-ha-ha!" Zasmel se je, ali takoj je nadaljeval:

„Seveda je to samo šala, in nikar se ne umikaj! Tvoj prijatelj sem, ali vseeno moram imeti nekaj, na kar se lahko zanesem. Saj veš, to so samo besede. — Poštenjaka sva oba, jaz grem s sejma, kjer sem napravil dobro kupčijo, in imam denar; ti ga nimaš, in zato posodim. Ali da boš imel skrb in ga mi vrneš, mi navidez zastaviš nevesto. Udari v roke!"

Juri se trenutek ni ganil. Vedel je sicer, da je njegov znanec nož, ki na dva kraja reže, ali tega ni pričakoval. Hitro je premislil svoje razmere: Denar ima v rokah in ž njim Majdo. V hlevu stojita dva voliča, ki ju čez leto proda. Na njive vseje pšenice, in zakaj ne bi bila letina dobra? Prodal jo bo in vrnil. In Majda! Kako sladko in milo je cvetela v njegovem srcu!

„Juri, Juri, ha-ha! Zakaj se braniš? Udari in vse je dobljeno! Zdaj si siromak, in Majde ne dobiš od njenega očeta. Ali potem? Saj veš, da bi še kozi rekli gospa, ako bi imela denar. Ha-ha!"

Krohotal se je tujec, in to je razjezilo Jurja.

„Na, hudič, tu je roka!"

Krepko sta udarila in šla narazen.

„Ne pozabi, Jurče! Leto osorej: Denar ali pa Majdo!"

„Saj vem, da si hudič," je mislil Juri, „ali to pot si se pošteno opeknel." Hitel je v vas in v duhu je videl, kako se bo vozil v Majdo k poroki in plačal dolg nevarnemu upniku.

Bila je jesenska noč, in ko je hudič oblazil gozd in preiskal dupla, jo je mahnil proti Savi. Videl ga je stari brodar in je menil, da je kmet iz vasi in da gre na brod. Ali ker se je popotnik skrbno ognil križa, ki je stal na razpotju, zato je takoj spoznal, kdo slepari po svetu. V

stezo, ki je vodila proti njegovi koči, je začrkal velik križ, in zagledal je v mesečini, kako je črni gost odskočil pred njim. Čez malo je že hudič plaval čez Savo, in ko je stopil na oni breg, ni bil nič moker, temveč je gorela njegova obleka. Tako je pravil brodar drugi dan in povedal še to-le:

„Strašno sem prosil Boga, da ne bi bilo več k meni tistega svata, ali opolnoči — ura je ravno odbila — zaslišim žvižg onkraj Save. Vstanem in se prepeljem, ali komaj je trčil brod na suho, že se je začela vanj gnesti živad podganje velikosti, in mahoma je bil brod zvrhano poln tistega zlomka. In potlej je vstopil črn človek, in leteli smo čez Savo, kakor bi nas gnalo sto vragov. Na bregu je, kot bi trenil, vse odvršalo proti gozdu. Hreščalo, škrebalo in gomazelo je do jutra v bukvah, kjer je zorel žir, zakaj hudič je sam svoje polhe pasel.“

* * *

In Juri je šel še tisto noč k Majdi in ji razodel dosti tega, kar se mu je naključilo, ni ji pa črnil niti bele, niti črne o tem, da jo je zastavil. Tolažil se je, da ji ni treba vsega vedeti, saj se bo vse dobro izteklo in čemu bi jo plašil!

„Poglej, Juri, da sem vedela. Tisti je, ki je hodil pod moje okno, in tudi ušesa ima našiljena, kakor si videl. Gotovo je svat iz pekla, in dobro morava gledati, da se ga rešiva.“

Juri je pritrdil in razložil, kako misli gospodariti in hiševati.

Ko so kmetje videli, da si je Juri opomogel, rekel je Adamovec Zablarju:

„Ali si ga videl! Prišel je na prazno kakor kukavica! In poglej zdaj!“

Zmajala sta moža in se popraskala po glavi.

„Ta bi iz svoje glave vedro naredil.“

S to mislijo sta se ločila.

Juri je vrgel stare strehe s pohoštev in postavil nove, Juri je oral in sejal in redil živino. In spomladi sta bila tista dva voliča velika in težka in lepa vola, in mladi gospodar je vselej pokazal fige hudiču, kadar ju je zagledal.

„Ne boš se mastil z Majdo ne, preklicana kozja brada!“

In je šel na polje: Vse njive visoke in goste in temno-zelene, na vseh sama prelepa pšenica, ki je šla vprav v klasje.

In mogoče bi se bilo za Jurja vse dobro izteklo, da ni bil okoli svetega Petra in Pavla

hudič v peklu hudo slabe volje. Kaj ga je vsečnilo, ni gotovo. Mogoče je imel smolo pri dekletih, ali pa — kratkomalo, spomnil se je Majde in njenega ženina. In takoj je smuknil na svet in zjutraj na vse zgodaj je že oprezoval okoli Jurjevega doma.

Pogledal je v hlev, in — skoraj bi padel vznak: Pri jaslih stojita dva lepa, težka vola. — Hudič se vrne v peklo po kugo in jo pošlje Jurju v hlev. Že drugi dan si je gospodar pulil lase, ko je stal ob svojih dveh mrtvih volih.

Hudič gre na polje: Jurjeve njive polne pšeničice, klasje že rumeni, kmalu bo zlato in polno trdega zrnja. Brez premišljanja jo udere po gorenjskih vaseh, vso noč je trkal in budil čarovnice, in komaj se je zdanilo, že so bile vse na metlah in so mešale točo nad Jurjevimi njivami. Izlile so jo naenkrat iz vseh kotlov, in preden je minila ura, je bila Jurjeva pšenica omlačena, in zrnje je bilo ledeno.

Dan poroke se je bližal. Že so bili povabljeni svatje, že je bilo narejeno nevestino krilo in družice so si nakupile pisanih pasov in židanih rut. Vsi so se veselili prelepega in bogatega ženitovanja, le Juri je povešal glavo in mislil, kako bi ukanil hudiča.

Neko noč ga vpraša Majda, kaj da mu je? Ali se je skesal in je noče za ženo? Zdaj ni mogel več tajiti svoje skrivnosti in ji vse razodene, kako sta se pogodila s hudičem in mu jo je zastavil za denar.

„Majda, v nedeljo se peljeva k poroki, in tam v lesu bo čakal hudič, da greš z njim.“

To se je zasmejala Majda!

„O zakaj mi nisi povedal že poprej te prevesele novice! Ali mi nisi zaupal, moj dragi? Ah, sedaj čakam še stokrat težje, da pride srečna nedelja!“

„Tako govori Majda! Veš, kaj te čaka in zdaj se celo veseliš?“

„Veselim se iz vsega srca, ker se ne bojim črnega svata. Le ne misli na to, lepo se obleci, povabi dvanajst voz svatov, in tiste godce, ki godejo najbolj vesele.“

Na dan poroke je bila vas židana in zlata, tako polna je bila svatovske volje in solnca in veselja.

„Danes se moža Majda!“ so vriskali otroci in prihajali trumoma pred njen dom, da jih objame in obdaruje s kolači in lepimi rečmi. „Danes se moža naša Majda,“ so govorili starci

in stali ob cesti, da ji voščijo še enkrat dobro srečo. In fantje so vriskali in pela so dekleta in družice so jo zaljšale s trakovi in rožami. Svitleno pečo so ji dale na glavo, z zlatim pasom so jo prepasale, v svetle čizmičke so jo obule.

Že so odhajali, ali nevesta Majda je nekaj pozabila. „Da ne bo dolgčas svatom,“ se je posmejala Jurju in naročila, naj vzamejo na voz sod vina in pol pečenega vola.

Joj, to so se krohotali in vreščali! Še celo hiše in hišice so gledale in se čudile, česa vsega si ne izmisli Majda.

In zagodli so godci, zavriskali so svatje, in najlepše izmed vseh deklet je zažarela nevesta. Vso pot je moral bučati bombardon in smejati se je moral klarinet, in ko so zavili v les, kjer je tekla cesta, so iznova zaukali svatje.

In sredi gozda je stopil hudič pred veselo svatovsko procesijo.

„Počakajte,“ je veselo zaklicala nevesta Majda. Stekla je k Jurju in ga povedla s seboj.

„Nič se ne boj, moj dragi!“ Naj storim, kar hočem! Ti pojdi k svatom, zvalite sod vina v senco, trgajte vola, rajajte, vriskajte!“

Stopila je k črnemu svatu, ki je strmel nad veselimi gosti in škodoželjno gledal njih početje.

„Dober dan, gospod hudič,“ ga pozdravi Majda. Še le zdaj jo je zagledal in je ves ostrmel nad njeno lepoto. Dozdaj je iskal z očmi ženina in držal za uzdo konja, ki je bil vprežen v prvi svatovski voz.

„Ali me ne poznaš, in vendar si rekel, da me hočeš imeti! O, saj se te spominjam, ko si hodil pod moje okno. Ti, ti fant poredni!“

Hudiču je zapiralo sapo. Tako lepa ni bila Majda niti v njegovih mislih.

„Majdka,“ je sladko izpregovoril, „saj si res ti! Ne bodi huda, ali zdaj moraš z menoj. Čakal sem na Jurja, ali njega ni blizo, da mi vrne denar, in tebe mi je dal v stavo.“ Nasmehnil se je in prijel nevesto za roko.

„Nič nisem jezna, in celo prav se mi zdi, da se je tako steklo. Juri me je prodal in ni me vreden, a ti si tudi lepši od njega. Kako ti je že ime?“

„Gašpar se mi pravi, in tebi se bo dobro godilo pri meni.“

„Saj verujem. Poglej, tako si lep, a zdi se mi, da bi bil še lepši, ako bi dal brado stran. Tudi lase imaš že dolge, ali se ti ne zdi? Stopi,

stopi, v vas k brivcu, naj te obrije in ostriže! Veliko boš lepši.“

Hudič se je branil in upiral, ali česa ne premore lepa ženska?

S težkim srcem se je odpravil v vas in poiskal brivca.

„Rajši bi šel k vragu, da nisem sam vrag, kakor v brlog tega smrdljivega škarjarja.“ Hodil je pred vrati gor in dol in ni si upal naprej.

„Proketo, da sem vedel, kaj me čaka, bi bil pustil vse v nemar. Nikoli se ne bi bil spustil v to kupčijo!“

„He, prijatelj, le naprej, saj vidim, da si kosmat kakor sam bognasvaruj!“

Bil je brivec, ki je zavpil te besede, in hudič je stopil v brivnico s strahom in trepetom, da bi ga kdo ne spoznal.

„Hoj, zaraščen si, razmršen si, gotovo te še ni bilo pri meni. Le sedi, takoj bova skupaj!“

Gledal ga je od strani in zmeraj bolj čuden se mu je dozdeval redki gost. Stopil je k njemu in ga potegnil za brado. Bila je trda, kakor konjska žima. Potipal ga je po temenu, zares! Nad čelom sta mu na levi in desni strani bodla špičasta rožička izmed las. Brivec je vedel, kakšnega gosta ima, in šel je nanj s krvoločno britvijo. Rezal ga je in žagal, da je hudič drgetal in klel, prepričan, da vse peklenške muke še senca niso napram brivčevi umetnosti. Žgalo ga je po obeh licih, kakor bi se božal z žerjavico in kri mu je curljala od brade. Prišli so na vrsto lasje, in ko je hudič zagledal strašne škarje, je hotel pobegniti, ali misel na Majdo ga je vzdržala na stolu. Z lasmi je izgubil tudi kos levega rožička, in skeleče brazde so tekale po njegovem temenu.

Ko je bilo delo končano, je stekel, zdivjal od hudega brivca, ki si je zadovoljno mel roke.

Napol zmešan je pridirjal v gozd, kjer je pustil nevesto, in tam so zagledale njegove od bolečin solzne oči preveselo rajanje svatovske družbe. Okoli soda so plesale družice z drugovi, poskakovali so starejšine s tetami in lepa Majda se je objemala z Jurjem. In razposajeno so hreščale harmonike, pele so strune, renčal je bas.

Zagledala je nevesta hudiča in pritekla k njemu, navidez izven sebe od veselja.

„Oh, ti Gašperček, čudno si zdaj lep,“ ga je sladko hvalila ter ni hotela videti njegovega bolečega obraza.

„Kaj ne, Majda, sedaj si moja?“ je zadrhtel hudič od hrepenenja.

„Ti še le vprašaš? Podaj mi ročico! Ah, kaj vidim? Dragec, poglej, poglej svoje nohtke! Kako bi mogla mirno spati pri tebi, saj se lahko vsak hip raniš do krvi! Steci, steci do kovača, naj ti jih malo pristriže!“

Zavzdihnil je hudič, da bi se ga usmililo nebo.

„Pojdi, samo to mi še stori, in tvoja bom.“

In je šel. Srce mu je mrlo od strahu, ali kdo bi ne storil tega na ljubo lepi ženski?

Ustavil se je pred kovačnico in si ni upal notri.

„Pravijo, da je ženska hujša od vraga, in sedaj sprevidim resnico.“ Šel je do praga in kuka izza podbojev v temni prostor.

Ko ga je kovač zagledal, ga je spoznal pri tisti priči.

„Le k meni pridi,“ si je mislil. „Ti že pokažem, po čem so odpustki.“

Drgetaje je stopil hudič v kovačnico.

„Prosim, ljubi mojster, nohtki, moji nohtki.“

Kovač je pogledal in je videl njegove kremplje, zveržene in ostre.

„Malo bi jih ostrigli, samo malo, in nalahko, počasi, lepo.“

„Precej jih bomo imeli,“ je zagrmel kovač, zgrabil je žareče klešče in potegnil hudiču noht in kožo z desnega palca.

Zatulil je hudič, zatulil kot zver in zbežal naravnost v peklo.

In svatje? Ker se ni vrnil, so sedli na vozove in se odpeljali ukaje in pevaje v cerkev. In tam pred srebrnim oltarjem, pred zlatim Bogom sta si prisegla Majda in Juri večno ljubezen.

* * *

Zdi se mi, da je končaval rajni Štefan lepo to pripovedko takole:

Hudič si je dal v peklu obvezati prst in je rjul v bolečinah ter prisegal maščevanje nad maščevanji. Na večer pa je velel napreči dva para črnih konj, sedel je v koleselj in se odpeljal na Jurjevo ženitovanje.

Že od daleč ga je pozdravljalo veselo svatovsko petje, ki ga je dirnilo zelo neprijetno in odprlo nezaceljene njegove srčne rane. Pripeljal se je po klancu črni voz črnega svata, in vse je donelo pod kolesi, in bliskale so se iskre pod kopiti peklenskih vrancev. Trikrat se je peljal hudič okoli hiše, da se je majala v temeljih in so zvenela okna, ali čez prag ni mogel, kakor

da so železna vrata pred njim. Za mizami so sedeli svatje in peli pobožne pesmi o Jezusu in Mariji in Kani Galileji in sredi med njimi sta se smehljala ženin in nevesta v svetem premišljevanju in zastopnosti.

Tako se je godilo do polnoči, in vse do takrat se je nevaobljeni svat zaman potikal okoli voglov in milo je gledal skozi šipe, kako na zdravlja Majda svojemu Jurju, kako jo zarajata po hiši, kadar ju pokliče godčev glas. Ali o polnoči sta šla ženin in nevesta v svojo poročno posteljo, in v hiši je ostalo samo nekaj pijanih svatov, ki so kleli, ker jim je vina zmanjkalo in so grdo govorili.

Od pijače zabuhel stric je kričal za mizo:

„Pa vsaj zaigrajte, zadudljajte, zamuzicirajte, vragi godčevski! Compat, čema pa nosiš s seboj piščalko, ali jo sesaš?“

Zagodli so godci, počasni in škripajoči glasovi so se lovili kakor večje po dobravi. In je zavpil drug svat:

„He, še zmeraj sem slišal, ne daj gosli svinji in bobna oslu! Stran škante, vina na mizo!“

„Hudič, daj vina!“

Duri so se odprle, in med njimi je stal črni svat. Kislo se je režal in z očmi je bodel svate.

„Ali si res hudič? Alo, daj vina!“

„Sod sem, sod sem, bomo videli, če je v resnici hudič!“

Planili so v vežo in prinesli največji sod, ki ga je jahal pijan svat s praznim bokalom v roki.

„Dajte kupice!“ je velel hudič in udaril s pestjo po sodu. Na mah je začelo v njem vreti in kipeti.

Začel je natakati, rumena, gosta tekočina se je penila v kozarcih in svatje so pili drug za drugim. In ko so odstavili, jim je ostal v ustih duh po žveplu, v nos jim je udarilo hudičevo olje, in iz kozarcev je smrdelo.

„Ti, vražje kopito, nas misliš?“ je dejal prvi.

„Rokovnjač ožgani, pusti zmirom svoje puste dovtipe!“ je rekel drugi.

„Podganar osmojeni, ali hočeš čutiti mojo pest,“ je grozil tretji.

„Kiklja satanove babe, tu jo imaš za svoja oslovsko ušesa,“ je razustil četrti. Ali preden je mogel izpolniti svojo grožnjo, je zamahnil hudič s pestmi, in pijani svatje so se opotekli in zvalili pod klopi in po kotih. Ko so se zdramili in vstali, niso vedeli, ali je bila vse to resnica ali samo sanje o hudiču.

Žiga baron Herberstein.

Spisal dr. J. Jesen.

Ipava dojila,
kralj v Moskvo posla,
Evropi pred bila
mal' znana Moskvá,
J. Zupan.

Ako bi bil Jakop Zupan namesto štirih vrstic napisal štiri knjige, bi bil komaj primerno opisal delo moža, ki ga je hotel s to kitico proslaviti. Vendar izvemo tudi iz teh par vrstic tri važne stvari, ki nas pri Herbersteinu pred vsem zanimajo: da je bil rojen v Vipavi, da je bil poslan v Moskvo in da je razkril Evropi dotlej neznano rusko deželo. Mislimo, da bo zelo primerno, ako v teh časih obudimo spomin na tega velikega diplomata in slavnega potopisca.*)

Žiga Herberstein se je rodil dne 24. avgusta l. 1486. v Vipavi; njegov rod je bil doma na Gorenjem Štajerskem, kjer stoji grad Herberstein ob štajerski Bistrici. Od tam so prišli Herbersteini tudi na Kranjsko in v Istro; bili so v sorodu s Kacijanarji in z Jamskimi vitezi. Herbersteini so bili v službi avstrijskih nadvojvod, zato je rastlo njih imetje; Žiga pa je postal cvet svojega rodu, ker je postal „dika državnikov in diplomatov avstrijskih v 16. stoletju“. Popisal je sam svoje življenje v nemški knjigi: „Raittung und Antzaigen meines Lebens und Wesens.“ (Izd. v „Fontes rerum austriac.“ I. 69—534.) Iz teh zapiskov izvemo sledeče:

Žiga je bil slaboten otrok, toda mati je romala z njim v Loretto in — vera je pomagala. Postal je krepek deček. Prvo šolo je obiskoval v Vipavi in se je v nji naučil slovenščine. Žiga je zelo ljubil Vipavo in je bil ponosen na svojo slovenščino, ki mu je pozneje pri njegovi diplomatični poti na Ruskem izbornu služila. Sam pravi: „Slovenščina mi je delala v mladosti mnogo težav; moral sem preslišati mnogo priimkov, ka-

kor n. pr. „Sclaf“, „Khadrotz“ i. t. d. Toda nihče me ni mogel odvrniti od učenja tega jezika, ki mi je pozneje toliko koristil.“ Kot osemleten deček je zapustil Žiga Vipavo in je šel na Koroško v Krško, kjer je njegov stric, Viljem Welzer, stolni prošt, vzgajal dečke raznih plemičev. Čez dve leti se je vrnil domov na kratek počitek, potem pa je odšel (leta 1597.) na Dunaj v šolo

*Ich bin der Ketten Herr vnd Rühm
Meines Andlichen Erbs bemuegig
Hab von niembt nichts erbeten noch gehauft
Bin in namen Gottes am Tzist getaufft.*

Car Vasilij Ivanovič (1505—1533), pri katerem je bil Žiga Herberstein dvakrat kot avstrijski poslanik.

*) Edini večji spis o Herbersteinu je nam napisal prof. Apih v „Letopisu Matice Slovenske“ I. 1885. Str. 332—370. Tam so našeta tudi tuja dela o njem in glavna vsebina njegovih komentarjev „Rerum Moscoviticarum“.

humanistov. Bil je zelo ukaželjen. Že l. 1502. je postal „baccalaureus“, učen pa je bil tako, da so ga tovariši dražili z „doktorjem“. Kot sin plemenite rodovine je stopil seveda v vojsko in se je l. 1506. udeležil vojne proti Ogrom; po vojni je ostal na dvoru, kjer si je znal kmalu pridobiti naklonjenost cesarja Maksimilijana; spremljal je cesarja večkrat na potovanjih, kjer je imel priliko videti diplomatske šege in običaje, obenem je spoznaval državne razmere. Žiga je hotel postati diplomat in se je pripravljaj za ta važni poklic. L. 1508. se je udeležil vojne z Benečani v Istri in Furlaniji. L. 1514. je postal vitez in dvorni komisar. Najprej je služil v notranjih državnih uradih, potem pa je postal potujoči diplomat — in je 37 let neprestano potoval križem Evrope. Prehodil je vso Nemško, Dansko, Poljsko, Rusko, Špansko, Ogrsko in Sedmograško. Vsega skupaj štejemo 50 potovanj. Služil je tri cesarje: Maksimilijana I., Ferdinanda in Maksimilijana II. Zadnja njegova pot je bila k poljskemu drž. zboru v Piotrkov l. 1552. Na stara leta je pisal svoje spomine in potopise, iz katerih je najvažnejša knjiga o Rusiji, ki je dolgo časa služila vsej Evropi kot pravi popis Rusije; popisal pa je tudi druge kraje n. pr. Ogersko. Njegov lastni življenjepis je važen zgodovinski vir. Umrl je l. 1566. in je bil pokopan v cerkvi Mihaelcev na Dunaju, kjer nagrobni spomenik govori o njegovih zaslugah.

Žiga je znal več jezikov; dasi je bil diplomatski jezik tedanje Evrope latinski, se je naučil tudi drugih narodnih jezikov. Pesnik Cropacius (Kropač) iz Plznja poje o njem, da je govoril sedem jezikov. Sploh so razni pesniki Žigo Herbersteina že za njegovega življenja proslavljali in slavili njegove velike zmožnosti. Njegova dela nam kažejo moža, učenjaka in diplomata, viteza in humanista, ki je poznal vso tedanjo Evropo in odkril nov njen del — Rusijo.

* * *

Doba cesarja Maksimilijana (1490—1519) pomeni nekak prehod v zgodovini srednje Evrope. Zgodilo se je v tem času mnogo važnega. Maksimilijan sam je znan pod imenom „zadnji vitez“. Srednji vek je vzel slovo: povsod se je porajalo novo življenje: predržni mornarji so šli preko daljnih vod in so iskali novih dežel: pojavljali so se pravi in fantastični popisi o novih krajih in novih ljudeh. Evropsko svetovno obzorje se je širilo: Amerika, Indija in druge dežele so se

Ruski konjenik okoli l. 1500.

razkrivale pred strmečimi očmi nevednih Evropejcev. Kaj je bila prej Evropa? Domovina zastarelih nazorov in tradicij. Sveta cerkev je vladala nad njo in je pazila, da ni kdo učil kaj takega, kar bi ne bilo v soglasju z njo. Verska vprašanja so tvorila vso njeno znanost. O dogmah so disputirali učenjaki in zaradi svetopisemskih stavkov so se prepirale univerze med seboj. Glede nebeškega sveta so hoteli biti učeni ljudje bolj vsegavedni, nego Bog: vedeli so natanko število angelov, nebeških zborov in raznih neznanih nam svetov. Zato so o svoji materi zemlji prav malo vedeli. Zemlja je bila še vedno ploskev, ki je plavala na vodi. Cel srednji vek ni poznal več sveta, nego so ga poznali Grki in Rimljani; vodili so pač križarske vojske na sever in na jug — toda novih dežel niso odkrili. To je bila naloga novega veka. V Italiji se je začela renesansa. Vstal je iz razvalin stari klasični svet in njegovo kulturno bogastvo; srednjeveška tma se je umikala novemu solncu; nastal je boj proti nevednosti in proti mračnjakom, nov človek se je rodil, ki je hotel premeriti z jasnim umom celo svetovno plan. L. 1492. je bila odkrita Amerika in za njo razni drugi deli sveta. Evropejsko življenje je dobivalo novo obliko. Nastala je doba, o kateri je Hutten rekel, da je v nji radost živeti, ker se „vede prebujajo, umetnosti prenavljajo“.

V tem času je tudi Luther odrekel cerkvi njeno vsegavednost. Nastala je nova doba človeštva.

Maksimilijan je bil v svoji mladosti vitez: njegov boj za burgundsko dedščino ima v sebi še mnogo srednjeveškega: boj s Karolom Drznim se je bojeval v viteški opravi, pozneje je bil Maksimilijan prijatelj znanosti in umetnosti: cesar nemške renesanse: njegov grob priča o njegovi dobi. Namesto bojevite politike, je uvedel diplomatično politiko miru in rodbinskih zvez. Znano je njegovo geslo: „Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube.“ Na ta način se mu je posrečilo ustvariti močno državo ob Donavi.

Doba cesarja Maksimilijana je važna tudi za nas Slovence. Na dvoru cesarja srečamo nekaj naših mož: Prelogar, Bonomo, Slatkonja, Herberstein... Tudi na dunajski univerzi najdemo več slovenskih imen. Obenem se pripravljajo tla za bodoče delo v Tübingah. Doma na Slovenskem se gibljejo kmečke čete. Aškerc nam je popisal nastop kmetov pred cesarjem Maksom. Povsod se čuti dih nove pomladi. Zastarela Evropa se premlaja.

* * *

V tej dobi je rasel Herberstein. Bilo mu je določeno po usodi, da bo združil dve deželi, ki druga druge nista poznali: Rusijo in Evropo. Do njegove dobe je segala Evropa na vshodu samo tja do litovskih gozdov. Kar je bilo tam zadaj, o tem se ni mnogo vedelo. Splošno se je sodilo, da tam bivajo razni Sciti, Tataři in drugi divji narodi. Zemljevid Evrope je kazal tam same gozde in močvirja. O Rusiji se je pravilo komaj v pravljičah. Bila je Evropi neznana dežela, poznali so jo pač v Carigradu in na Bolgarskem, toda stari Carigrad je živel življenje zase, skoraj ločeno od Evrope; tako so ga l. 1453. vzeli Turki. Staro bolgarsko carstvo pa je že davno propadlo. Z zapadno Evropo je prišla Rusija samo enkrat v dotiko: to je bilo visoko tam gori na severu, ob Nevi. Križarji so se širili ob baltskih pokrajinah proti severu. Imeli so nalogo, izpreobrniti Ruse h katoliški veri. Rusi so bili namreč od l. 1000 kristjani in sicer pravoslavni, ker so prešli iz Carigrada. Toda na severu je bilo še mnogo paganskega... Papež je podpiral križarje pri njih delu. Toda l. 1240. se je vnel grozen boj ob Nevi. Križarji in Švedi so bili pobiti. Zmagal jih je ruski knez Aleksander Nevskij, ki je sledil premaganim vitezom prav do Litve.

Toda med tem so bili že navalili Tataři na Rusko (1237.) in obvladali vso južno Rusijo. Začel se je dvestoletni boj s tatarskimi hordami. Ta boj je ostal Evropi neznan. Rusija in Evropa sta se razvijali vsaka po svoje kot dva neznana si svetova, ki nimata nič skupnega. V Rusijo si ni nihče upal. Kdo bi bil prehodil vse one gozde in močvirja, kdo bi premagal sneg in led, ki je po mislih Evropejcev pokrival to deželo? In vendar sta ta dva svetova, t. j. Rusija in Evropa, zopet stopila v zvezo ravno v trenutku, ko se je prenavljala svetovna obla. Ko je Maksimilijan s svojimi rodbinskimi zvezami ustanavljal krepko državo ob Donavi, je vladal v Moskvi Ivan Vasiljevič, ki je s trdo pestjo koval temelje nove ruske države in obračal svoj obraz proti zapadu. Oba vladarja sta stopila v zvezo. To je bila prva diplomatska zveza med Evropo in Rusijo. Zanimivo je, da je Maksimilijan tudi tu poskušal utrditi svoj vpliv z rodbinskimi zvezami. Skoraj bi se bil ženil v Rusiji. Česar pa niso mogli doseči nerodni snubači, so morali doseči spretni diplomati. In teh zvezda je bil Herberstein.

Zveza med Avstrijo in Rusijo je bila takrat naravna. Tedaj je namreč Poljska zelo mogočno vzrastla: vmešavala se je v češke in ogerske razmere. Skupno z Litvo je segala Poljska od sev. morja daleč na jug. Hotela se je razširiti kot močna zagozda med nemškim cesarstvom in med ruskim carstvom. Bili so stalni boji. Maksimilijanu je bilo ležeče na tem, da bi imel zaveznika za poljskim hrbtom;* zato je poiskal ruskega carja; diplomatske zveze so se začele že preje, predno je prišel Herberstein v Rusijo. Ako bi hoteli vso to politiko razumeti, bi morali poznati zgodovino vzhodnih dežel; toda ta zgodovina je zelo obširna; zato podamo le par opomb. L. 1480. je Ivan Vasiljevič zapodil tatarske poslane, ki so prišli v Mosko po davek. S tem je bil konec tatarskega gospodstva. Seveda je treba to gospodstvo prav razumeti: Tatarom je bilo samo za davek, na Ruskem so vladali ruski knezi, ki so plačevali davek tatarskim hanom; ti knezi so se bojevali bolj med seboj nego proti Tatarom. To priliko so porabili Litovci, ki so si prisvojili razne ruske pokrajine in ustanovili veliko kneževino litovsko pod knezom Gnediminom (1316—1340). Zasedli so: Belo Rusijo, Črno Rusijo, Novgorod, Poljesje, Podljašje, Volinj, Podolje in Ukrajino.

*) Glej Kostomarov: Russische Geschichte.

To pa je tako vplivalo na Litvo, da so Litvini sprejemali pravoslavje in govorili ruski jezik. L. 1377. pa je nastala nenadna izprememba. To leto je zavladal knez Jagelo, ki se je oženil s poljsko kraljico Jadvigo in je postal katoličan. Poljska in Litva sta se združili — in začel se je po teh pokrajinah boj med pravoslavjem in katolicizmom, ki še danes ni končan. Združitev Litve s Poljsko je imela vpliv tudi na Ogersko. Oslabljen Rusija se ni mogla upreti Poljakom, ki so prišli prav do Črnega morja; tudi Nemci so se jih bali, posebno ko so bili v Grunwaldski bitki (1410.) premagani Križarji. (Grunwald ni daleč od Tannenberga. Takrat so se na eni strani bili Križarji — na drugi pa Poljaki, Litvini, Rusi in Čehi.) Med tem je Rusija še vedno trpela pod tatarskim jarmom. Dimitrij Donski je sicer l. 1380. razbil Tatare na Kulikovem polju, toda notranji boji so omogočili Tatarom nove navale. Za Dimitrijem je vladal v Moski Vazilij I. (1389—1425) in Vazilij II. (1425—1462), na to pa je zavladal Ivan Vaziljevič, ki je odrekel Tatarom davek in je stopil v zvezo z nemškim cesarjem.

Ta Ivan Vaziljevič je bil, strog in resen vladar: njegov namen je bil, ustvariti krepko državo. Bil je krut in brezobziren. Uničil je Novgorod, ker se mu ni pokoril. Z njim se začenja nova doba Rusije.

Ko je padel Carigrad, je pribežal zadnji Paleolog v Rim k papežu s svojo hčerjo Zofijo. Papež je Zofijo ponudil Ivanu Vaziljeviču, ker ga je mislil s tem pridobiti za se. Ivan Vaziljevič se je poročil z Zofijo, toda o katolicizmu ni hotel nič slišati. Z Zofijo je prišlo v Moskvo tudi nekaj italijanskih mojstrov, ki so začeli zidati razne stavbe. V Rusiji namreč takrat ni bilo dobiti zmožnih ljudi. Ivan Vaziljevič je bil zelo vnet za zidanje. Poleg tega bil bil zelo rad ulival topove in koval denar. Toda ljudje so se bali iti v Rusijo. Zato je bilo Ivanu Vaziljeviču zelo po godu, da je na ta način dobil zvezo z renesančno Italijo. Zrastle so prve zidane stavbe na Kremlju. Poroka z Zofijo pa je imela tudi velik političen pomen: ruski car se je namreč poslej smatral za pravnega dediča Carigrada.

Tako je zasnoval Ivan Vaziljevič svojo politiko na znotraj in na zunaj, ko se je začel bližati Evropi. Njegov naslov

je bil: gosudar vsej Rosiji — toda on je že mislil na višji naslov...

* * *

Leta 1486. je prišel v Moskvo poljski vitez Poppel kot poslanec cesarja Friderika III. Rusi so se pač začudili, ko so zaslišali, da je na poti poslanec nemškega cesarja; zdelo se jim je takoj, da je v tem neka važnost; zato so bili zelo nezaupljivi. Dasi je imel Poppel s seboj cesarjevo pismo, so ga na dvoru obravnavali naravnost prezirljivo, in ker je bil preveč radoveden, so ga odslovili in — spravili čez mejo. Poppel se je vrnil k cesarju in mu ni vedel nič posebnega poročati. Moskva je bila takrat še leseno mesto, kakor jo je pozneje našel Herberstein. Trpela je mnogo vsled medsebojnih bojov in je bila večkrat požgana. Saj je šele koncem 13. stoletja postala mesto. Ta okraj je dobil sin Aleksandra Nevskega Daniel Aleksandrovič kot dedščino. Spojil je več okrajev in si tu postavil mesto. Njegov vnuk Ivan Kalitá (1328—1340) je mnogo storil, da bi povzdignil mesto, kajti Tatare so bili razrušili Kijev, ki je bil stara ruska prestolica. Ivan Kalitá je ustanovil v Moskvi metropolijo in sezidal prvo cerkev iz kamna (Uspenski sobor). Njegovi potomci so za mesto malo storili, pač pa je hotel svojo prestolico okrasiti Ivan Vaziljevič. Dvor je dobil stroge dvorne običaje. Tako je bilo vse pripravljeno za sprejem tujih gostov.

Poppel, kakor smo videli, je slabo opravil. Toda čez dve leti je zopet prišel — takrat so ga

Moskva za časa Herbersteina.

bolj prijazno sprejeli. Prišel je kot poslanec cesarja Maksimilijana in je rekel, da ima sporočiti skrivnostne stvari. Dolgo so ga pustili čakati. Nazadnje so mu dovolili, da je razodel svojo skrivnost. Rekel je, da je baje Ivan Vaziljevič papeža prosil za cesarski naslov, da pa je papeža poljski kralj z darovi pregovoril, naj ne da ruskemu knezu tega naslova; sploh pa da je boljše, prejeti ta naslov od rimsko-nemškega cesarja, ki je pripravljen Ivanu Vaziljeviču izkazati to uslugo... Ivan Vaziljevič je na to odgovoril, da so bili njegovi predniki od nekdanj „po božji volji“ vladarji

milijan), bi bil pripravljen o tem govoriti. Sicer pa da želi prijateljstva s cesarjem; prosil je samo „pisati gramotu ruskim pismom“, ker ima (on cesar) gotovo kakega Srbina ali Slovenina, ako pa nima nikogar, ki bi pisal po rusko, pa naj piše latinsko ali nemško.“*) V Moskvi je bilo takrat težko dobiti učenjake, ki bi znali latinski diplomatski jezik. Trahaniotes je imel nalogo, najti v Evropi tudi ljudi, ki bi znali kovati denar, vlivati topove, zidati palače, delati srebrno posodo i. t. d. Trahaniotesu se je posrečilo pripeljati nekaj takih ljudi s seboj. Ob enem je

Zemljevid Rusije iz l. 1500.

in da mu ni treba od nikogar prositi nikakih naslovov. Na to je Poppel povedal še drugo skrivnost svojega prihoda: Ivan Vaziljevič je namreč imel dve hčerki: Poppel je vprašal, če bi dal eno saškemu volilnemu knezu, drugo pa obmejnemu grofu brandenburškemu. Na to Poppel niti ni dobil odgovora. Pač pa je poslal Ivan Vaziljevič nato nekega Grka Trahaniotesa kot poslanca k cesarju Frideriku in sinu Maksimilijanu. Ta je cesarju povedal, da moskovski vladar ne more dati svoje hčere kakemu obmejnemu grofu, ako pa bi se zanjo oglasil cesarjev sin (t. j. Maksi-

prišel z njim Maksimilijanov poslanec Jurij Delator, ki je hotel videti carjevo hčerko. Ivan Vaziljevič pa je rekel, da v Rusiji ni navada, da bi kdo videl nevesto, dokler ni vse dogovorjeno, pač pa je zahteval, naj obljubi Maksimilijan, da bo svoji ženi sezidal pravoslavno cerkev in da ji bo dal pravoslavne duhovnike. Vsled tega so se pogajanja razdrila.

Maksimilijan se je l. 1493. zaročil v Bretagni. Ivanu Vaziljeviču je bilo nekoliko žal in

*) Glej Perwolf: Slavjane i. t. d.

je nekoč poprašal, če bi se ne dala ona zaroka razdreti: bilo je prepozno. S tem so se prekinile zveze med Rusijo in Avstrijo za daljši čas. Ivan Vaziljevič je umrl l. 1505. Za njim je zavladal njegov sin Vazilij Ivanovič (1505—1533). Ta Vazilij Ivanovič je bil oče Ivana Groznega (1533—1584). Vazilij Ivanovič je mirno nadaljeval delo svojega očeta. Njegov glavni boj je bil obrnjen proti Litovcem in Poljakom. Zato je bil zaveznik Maksimilijanov in Ferdinandov, ki sta si hotela zavarovati Češko in Ogersko. Dasi je Rusija na ta način postala zaveznica Nemčije, je bila vendar Evropi neznana dežela. Koncem 15. stoletja je prišlo za Popplom v Rusijo še par diplomatov n. pr. Jurij Thurn, češki plemič (l. 1490), pozneje so bili tam l. 1514. Schnitzenpanner, Oesler in Purgstaller. Toda Evropa je od teh diplomatov malo izvedela o Rusiji. Treba je bilo moža, ki se je za tako potovanje pripravil in je imel namen Rusijo razkriti Evropi. In ta mož je bil Herberstein.

* * *

Herberstein je bil obakrat (l. 1516. in 1526.) v Rusiji kot posredovalec. Položaj l. 1516. je bil tak-le: L. 1506. je umrl Aleksander Veliki, knez litovski. Vazilij je mislil, da je prišel pravi trenutek, da izpolni želje svojega očeta, t. j. da podvrže litovske in poljske kraje Moskvi. Aleksander je bil poročen z Vaziljevo sestro Heleno. To Heleno je Ivan Vaziljevič poročil z litovskim knezom, ko so se razbila pogajanja z Maksimilijanom glede ženitve. Vazilij je zahteval od Helene, da pregovori kneze za njega. Toda Helena sama ni hotela podpirati svojega brata. Nastale so homatije. Začel se je boj za Pskov, ki se je končal s tem, da si je Vazilij mesto s silo pokoril. Litovci in Poljaki so se zbal prevelike moči moskovskega carja in so se zvezali s tatarskim hanom: Mengli-Girejem. Tatari so začeli napadati ruske pokrajine na jugu, zato je Vazilij (1512) napovedal poljskemu kralju vojno. Vaziljeva vojska je štela takrat do 100.000 vojakov. (Herberstein je natančno popisal orožje in opravo.)

Vazilij je upal na zmago, ker je stal v zvezi z Maksimilijanom. Zato je šel naravnost nad Smolensk. L. 1513. ga je dvakrat napadel, pa brez uspeha. L. 1514. je cesarski poslanik Snitzenpanner sklenil s Vazilijem pogodbo, po kateri dobi avstrijski dvor pruske okraje (bivšo posest nem. viteškega reda, tedaj poljska last), Moskva pa bi dobila Kijev in druga mesta. (To je bil prvi predlog za delitev Poljske.) Vazilij je tretjič naskočil Smolensk s topovi in mesto se je vdalo. Toda kmalu nato so bili Rusi od Litovcev pri Orši tepeni. L. 1515. je poljski kralj nahujskal Mengli-Gireja proti Vaziliju, Vazilij pa se je zavezal z Albrehtom, velikim mojstrom nem. viteškega reda. Vazilij je upal, da mu bo zdaj Maksimilijan pomagal proti Poljakom — namesto tega pa je prišel v Moskvo Herberstein kot posredovatelj za mir. Toda Vazilij ni hotel skleniti miru; hotel je imeti vsa stara ruska mesta: Kijev, Vitebsk, Polock i. t. d. Herberstein je prigovarjal Vaziliju, naj bi odnehal vsaj za Smolensk, Vazilij pa je hotel rajši vojno nadaljevati. Maksimilijan v tem Vazilija ni hotel podpirati in je pisal tudi Albrehtu, velikemu mojstru nem. viteškega reda, naj ne podpira ruskega carja, da ne bo premogočen. Politični položaj l. 1526. je bil sledeči: Nadaljni boji z Litovci so dali Tatarom priliko, da so se zopet vmešali v vojno. Dasi so bili že zelo oslabljeni sami v sebi, kakor se je pokazalo nekaj let pozneje pod Ivanom Groznim, so vendar v velikem številu pridrveli v moskovsko deželo in grozno plenili. Moskovski vojski je zapovedoval Vazilijev brat Andrej. Tatari so s tako silo udarili na Ruse, da je začela vsa vojska bežati; bil je grozen poraz. Vazilij je moral bežati iz Moskve. Na tisoče ljudi je padlo, drugi so bili odpeljani v sužnost. Na Črnem morju so bili na vseh ladjah ruski sužnji. Vsled tega je hotel Vazilij l. 1521. skleniti z Litovci mir. L. 1522. je bilo sklenjeno premirje za 5 let. L. 1526. je prišel Herberstein in se je premirje po njegovem posredovanju podaljšalo do l. 1533. To je bil torej Herbersteinov diplomatski posel v Rusiji.

(Konec prihodnjič.)

Milan Mrak.

Spisal Ivo Šorli.

(Dalje.)

II. del.

I. poglavje.

Dvanajstega septembra se je Milan preselil na grajščino. Mati ga je preskrbela z lepim perilom in z obleko, kakor se spodobi za tako hišo, in oče ga je sam peljal na novi dom. Treba je bilo po cesti v dolino, čez dolino in še tistih dvesto metrov do grajščine navkreber, — tri ure sta se vozila.

Milanu so odkazali lepo sobo na južni strani gradu tik ob stolpu. V stolpu samem je bil majhen prostor, ločen od njegove sobe le s težko preprogo. Tu v ti mali kajbici, odprti na vse tri strani z visokimi okni, je preživel Milan ves svoj prosti čas, ki ga je imel dovolj; zakaj poučeval je le po štiri ure na dan, največ pet. Mali baron je bil razumen dečko in svojemu učitelju vdan iz vsega srca in Milan ni imel težkega posla ž njim. Več preglavic mu je delala dečkova radovednost nego njegova ukaželnost: vse je hotel razumeti. A tu je bilo treba največje previdnosti, ker baronica mu je toplo priporočala, naj mu kaže svet v prijaznih in toplih barvah. „Ravno, ker sem takoj zaslutila v vas dobrega in idealnega človeka, mi je bilo toliko na tem, da moj Stanislav ravno vas dobi za učitelja,“ mu je bila rekla takoj ob začetku.

Obed in večerja sta bila skupna, drugo so stregli Milanu v njegovi sobi. Samo če so bili gostje, je šel tudi na južino v družbo. A kakor so sicer samotno živeli, teh družb ni bil vesel. Niso bili ljudje, ki bi ga bili posebno zanimali, in zaril se je bil v čitanje, — grofova knjižnica je bila prepolna krasnih del, — in motilo ga je vse, kar ga je brez koristi odvajalo od te njegove najljubše zabave. Saj je bilo tudi prvič v življenju, da je lahko čital brez vseh skrbi in slabe vesti; za študiranje se mu je zdelo do Božiča še prezgodaj, in ko je odpravil svoje ure, je bil res prost in nič tistega očitanja kakor na gimnaziji,

da bi mogel to ali ono še bolje predelati, če bi toliko ne čital.

Prve čase se je čutil v novi družbi nekoliko negotovega: Ali se bo znal po predpisih obnašati? Ali ne napravi kake nerodnosti? Prečital je zato debelo knjigo o bon-tonu. Toda takoj je začutil, da je ne čita le kot učno knjigo, nego da mu budi polno misli. Vsako poglavje se je dalo povedati v eni besedi: tudi ob ti in ti priliki se vedi po naravnem čutu in ne drugače! Tu čita na primer, da se ne sme nositi jedi z nožem v usta, ampak z vilicami. In spomnil se je, da je videl lani v nekem hotelu sicer elegantno oblečenega človeka, kako je zajemal in jedel prikuho z nožem, in ves čas je imel neprijetni občutek, da se bo mož nekoč še pošteno urezal, morda celo kar tukaj. Čudil se je le, ali je mogoče, da bi bil kak predpis, da mora človek na tak barbarski način tvegati svoja usta. No, tu vidi, da se je bil elegantni gospod zmotil. Ali ta predpis: če gre gospod z dvema damama po cesti, se mora postaviti na desno stran starejše ali imenitnejše dame. Ali: če pelješ damo skozi gnečo, moraš iti ti naprej. Vse naravno in pravzaprav samo po sebi umevno! In ko je knjigo lepo prečital, jo je zaprl in je vedel, pri čem da je: dobil je potrebno samozavest in odtelej je bil vsak dan manj neroden.

Opoldne so obedovali navadne dneve vedno skupaj: baronica, grof, Milan in njegov gojenec. Posedeli so do dveh pri mizi in so se pomenkovali. Zvečer pa so bili večinoma brez grofa. Takoj prvi večer je vprašal Milana, ali igra tarok. Ko je Milan odgovoril, da žalibog ne, in se je že hotel ponuditi, da bi se naučil, se je grof hitro zasmel: „No, vidiš Selma, da me usoda preganja! Tako prav moram hoditi svojo partijo iz hiše iskat!“ In res se je peljal sam skoro vsak večer v lahkem koleslju v bližnji trg, kjer je imel svojo staro družbo. Tako so ostali sami. Kakor hitro pa je prišla dečkova ura za počitek,

se je dvignila tudi baronica, in Milan je šel v svojo sobo čitat.

Popoldne po pouku pa je vrgel vsak dan puško čez ramo in je šel v gozd.

Čudovito lep je bil zdaj ta jesenski gozd in poln tihega pričakovanja. In čez vse te lepe griče je bila razlita čudovito lepa, tiha misel. In kakor izraz te misli je bilo to čudovito pisano listje... Kakor mehka pesem iz zamišljenega srca... srca polnega tihih, temnordečih, žoltih, zamolklozelenih, rumenih, karminastih, bledomodikastih misli...

Enkrat je srečal baronico samo sredi gozda. In zgodilo se je, da ni videl ne eden ne drugi drugega in da sta si stala naenkrat nasproti. Tako tihe so bile stopinje čez mehko listje in tako polna srca teh tihih misli...

Pogledala sta se in se za hip zasanjala drug drugemu v oči, ki se je v njih videlo vse to...

„Ah, ali ni krasno!“ je vzdihnila najprej ona in se je ozrla s polnim pogledom naokrog.

On je gledal še vedno v njene oči in je počasi pritrdil: „Divno!“

Lahek nasmeh se ji je zazibal okrog usten, kakor da je razumela, in je zaprla veke na polovico. Milan je že bil zapazil, da je storila to vselej, kadar se ji je zazdelo, da je govorila preveč ljubeznivo z njim, kakor bi hotela ponižati preveč svetlo luč, da se je svetloba skrila za temni svileni ovojem...

„Ali greste dalje, ali me spremiti?“ je rekla in je stopila naprej.

Milan se je z veseljem pridružil. Hodila sta zelo počasi.

„Čujte, gospod Mrak, — ali vi še pišete pesmi?“ se je oglasila baronica.

Milan je ostrmel.

„Kako — pesmi?“ je zajecjal.

„No, doktor Tabaj mi je pravil, da ste med drugim tudi pesnik. In zanima me, ali ne padajo verzi kakor listje dol na vas, ko stopate pod temi krasotami. Saj bi človek kmalu sam začel.“

„Jaz ne več,“ je odgovoril tiho.

„Pa kako to? Zakaj ne?“ je vprašala živahno.

„Sam ne bi vedel... Tako... Zazdelo se mi je, da ni vse to nič. Človek bi moral biti izreden talent, da bi — — —“

„Vidite, taki ste moški!“ ga je prekinila. Prvi dan bi moral pasti pred njega cel svet, —

potem že, drugače rajši čisto nič! Vidite, jaz na primer slikam, posebno akvarele delam rada. Pa mi nikdar niti na um ni prišlo, da bi se vprašala, kaj poreče k temu svet. Jaz slikam za svojo lastno zabavo in mi ni mar, ali še komu ugaja ali ne. Seve, če bi prišel slaven kritik in bi ostrmel nad mojimi čačkarijami, bi bilo že lepo; ali če ga ni in ga ne bo, mi bo tudi prav. Glejte, tako bi jaz tudi pesmi delala, če bi čutila v sebi nagon. Pišite, in če ne bo za drugo, boste imeli vsaj sami veselje.“

„Pa čemu tratiti čas, ako človek čuti, da ne bo nič posebnega!“

„Filister!“ se je zasmejala. „Toda čakajte, — morda vas navduši morje! Tudi jaz gledam in slikam še najrajša morje. Gozd me zadivljuje, morje me omamlja, gozd me razbičuje, morje me gladi in boža, da postanem čisto krotka in dobra in se mu bližam kakor janček. Ali ste vi že živeli kdaj ob moju? Kaj ne da ne? No, čakajte začetkom decembra, ko tu narava odrveni, pojdemo dol in boste videli, da si postaneta z morjem prijatelja, čim se malo naučite njegovega jezika. Naša vila leži tik nad morjem in so stopnice čisto dol do vode.“

„In ostanemo-li celo zimo dol? Da me razumete, gospa baronica: ne vprašam radi sebe, nego samo take...“ je rekel Milan.

„Celo zimo ne. Mogoče tako do februarja. Potem pojdemo na Dunaj. Radi gledališča, koncertov, sploh zabav. V velikem mestu človek še najlažje pozabi, da je zima, ko postane na jugu sčasoma tudi enolično.“

„Gospa baronica, ne ljubite zime?“

„Ne, zimo naravnost sovražim! To se pravi, ne zimo, nego mraz. Ravno tako vidim tudi v vročini nadlego in nič drugega. In ko mi je mogoče, se rajša izognem tema dvema sovražnikoma. Po zimi grem, kjer je gorko solnce ali vsaj zakurjena peč, po leti, kjer je hlad. Naravnost ne razumem ljudi, ki bi lahko delali tako, pa delajo narobe: po zimi v gore, po leti na jug!“

„To mislim, da je po zimi radi zimskih športov, po leti radi kopanja,“ je pripomnil Milan.

„Saj to je tisto, kar me draži!“ je vzkliknila. „Zimski športi! Zima je dolgčas, zima je smrt! Štiri, pet mesecev samega snega, mraza, ledu, — človek bi obupal! No, pa se je našlo nekaj pametnih ljudi, ki so si mislili; če se že moramo tu pokoriti, ker ne moremo drugam, napravimo si to pokoro vsaj kolikor mogoče znosno.“

To čisto razumem in odobrujem. Toda, da se najdejo potem cele tolpe bogatih ljudi, ki se radi teh športov zarijejo za več tednov v sneg, to kaže zgrešen okus!"

"Dovolite, gospa baronica: iz Gorice sem se peljal tudi jaz včasih po zimi v Bohinj in moram reči, da mi je zabava ugajala," je pohlevno ugovarjal Milan.

"O, prijatelj, ali to je drugo: Goričan, Tržačan, ki ima ves teden lepih solnčnih dni in gre potem vsako nedeljo gledat sneg, ki ga drugače ne vidi; ali tudi Dunajčan, ki gre vsak teden enkrat na hribe, da potem še bolje uživa svoje hišne udobnosti, — o takih nisem govorila. Mislila sem le one, ki se stalno, često za celo zimo preselijo v mraz in za to še drago plačujejo."

"Ali, gospa baronica, ste omenili prej tudi ljudi, ki gredo po letu k morju. Ti gredo vendar radi kopelji, ker jih zdravniki pošljejo ali..."

"Gospod nasprotnik, malo logike!" se je zasmejala baronica. "Pustiva tiste, ki jih zdravniki pošiljajo po svetu. Ti nimajo svoje volje. Mislim zopet one, ki so ne samo premožni, ampak tudi zdravi, vsaj toliko, da bi jim čista jezerska voda popolnoma zadostovala. In za zdravega človeka je bister gorski zrak vsaj toliko zdrav kakor ona moreča vročina južnih krajev. Ponavljam pa tudi tu: pametni oni ljudje, ki že morajo živeti v vročini na jugu, da so vsaj toliko v morju in na pesku ob njem, kolikor morejo. Ali da bi radi tega brezdvomnega vžitka prenašala soparne noči, da že komarjev, mušic in drugega mrčesa ne omenjam, to mi ne gre v glavo. Sicer pa se popolnoma zlagam z besedo Mark Twaina, da so resnično lepi le oni kraji, ki imajo odločno in razločno opredeljene štiri letne čase s kolikor mogoče enako razvrstitvijo drugega za drugim in da se človek naveliča celo indijske večne pomladi. Zato pa sem si uredila, ko hvala Bogu morem, svoje življenje tako, da si poiščem vsako toliko tak kraj, kjer je dotični letni čas še najlepši ali najugodnejši! No, ali vam ugaja moja teorija?" je vprašala očividno prepričana, da ji ne more nikdo ugovarjati.

In Milanu bi to že celo niti na um ne prišlo. Tudi če bi bila teorija popolnoma zgrešena, on bi bil zanj, ker mu je obetala, če bo hotel, kar za štiri leta najlepših izprememb, in bi mu bila na primer teorija, da je na ti grajščini celo leto še najlepše, veliko manj ugajala.

Pohvalil je torej baroničino mnenje čez vse in ji je rekel, da mu je odprla popolnoma nov pogled v te stvari. "Samo denarja je treba!" se je nasmehnil.

"Brez tega si jaz življenja pa sploh ne morem misliti. Denar da življenju šele smisel. In kakor mi do denarja na sebi ni nič, znam njegovo vrednost popolnoma ceniti!" je rekla trezno.

"To znajo vsi, ki ga imajo in ga ne dajo!" si je mislil Milan. "Ta teorija je že manj nova od prve."

Prišla sta bila do grajščine. Tam na oglu je stal grof in je malo začudeno pogledal, da sta prišla sama iz gozda.

"O, danes bo pa tudi stric večerjal z nami! Kako da ni šel nikamor?" se je začudila baronica.

Milan je imel navado hoditi skozi vrata zadaj za hišo v svojo sobo, če je prišel iz gozda. In ker mu je bilo tudi nekako neprijetno iti mimo grofa, se je odkril na tem oglu in je pustil baronico iti samo k stricu. Ko je bil pa že na stopnicah, se mu je zazdelo, da ni napravil prav in da bi bil moral grofa vendar pozdraviti. Vrnil se je torej zopet skozi zadnja vrata in je hitel tja na ono stran. Ko je prišel pa ravno do ogla, je slišal grofa reči te besede:

"Pa kaj se ti pravzaprav zabavaš ž njim?"

Baronica se je zasmejala.

"Zakaj pa ne, saj je vendar pameten dečko."

"Hm, pameten. Celo preveč pameten je!" je govoril zopet grof. "Jaz bi ga bil rad že tu-intam vzel s seboj, pa imam vtisk, da mu ni samo nič do družbe, ampak da bi še drugim skvaril zabavo. Preveč resen je... preveč težek. Zdi se mi, da je mnogo pametnejši od mene."

"O, to pa ni težko, striček!" se je zasmejala baronica in ga je morala potegniti s seboj, ker se je začulo lahko škripanje na pesku. Potem so glasovi izginili v vežo...

Milan je obstal. Na pol mu je bilo neprijetno, da je slišal tako sodbo o sebi, na pol pa je bil skoro ponosen nanjo.

"Saj je čisto naravno, da ti ne ugajam, stari čeburnjač in lahkomiselnež! Sicer je pa tudi vseeno. Dovolj je, da ugajam baronici. Samo ž njo imam posla... službeno in drugače..." je zamrmral in se je vrnil zopet proti zadnjim vratom, da bi se morda ne srečali na stopnicah.

(Dalje prihodnjič.)

Kovač.

Spisal Franjo Horvat-Kiš.

Nemam nigdje nikoga na domu. Kupujem samovar, neka mi bude on i rod i pomozbog za zimskih večeri.

Prijatelj mi reče: „Ne kupuj ga u trgovini galanterija. Ondje će biti skup. U gvoždjariji dobiješ jeftino.“

Podjem u gvoždjariju. Gvoždjar pristojan, cijena umjerena i povoljna. I onda: Osebujan je osjećaj biti gdje je mnogo — onako — baš mnogo gvoždja...

Stojim i gledam: to krstovi i lanci, a od gvoždja — i krstovi i lanci... Naši udesi.

Ulazi čovjek. Zguren, plećač, panj. Kovač je negje u selu. Kupuje gvozden krst na grob svome unučetu.

Trpko mu je lice. Izabere, šuti, plati.

I onda reče: „Neka bude lijepo napisano, gazdo! Plaćam sve. Slova da su od pravoga

zlata. Ime i prezime neka bude. I to neka je zabilježeno, da mu ovaj krst njegov djeda postavlja. To sve da piše...“

I djeda-kovač ušetao se mračnom gvoždjarijom. Koraci mu tutnje. Top! top! Korača panj. Baš panj.

— Šta bi još, djede? pita gvoždjar.

— I da piše, da sam upred smrt njegovu platio zanj šest kruna globe školske!

— Ali! Muka te ne spopala, djede!

— Neka, neka! Bili su izbori za sabor. „Ne globite, velim ja, dijete je u krevetu. Logom leži od bolesti. Na grob ću pribiti njegov ovu vašu globu!“ A ja — što rekoh, ne porekoh.“

Kovač je mrk. Tresucka glavom kao da i sad srdžbom gori...

Jest, jest, osebujan je osjećaj tamo, gdje je mnogo, mnogo teška gvoždja...

Bol.

Nazadnje le zlijo se vse sladkosti
v morje brezupnega gorja, grenkobe.
V ledenoresni, vsevečni mladosti
koraka s časom bol v vsevečne dobe.

Reži se iz svečanih tajn modrosti,
iz tibiš sanj ljubezni in zvestobe
v pohote mrak, v brezmadežnost kreposti
kane, žejna porazov, mrženj, zlobe...

Iz vznesenih ekstaz drhti strupena,
na dnu vživanja škodoželjna tli
v vseh blaznih pekočinah brez imena...

In ni na svetu kraja, kjer je ni,
božanstvena je vsemogočnost njena
sovražna z milosrčnimi očmi...

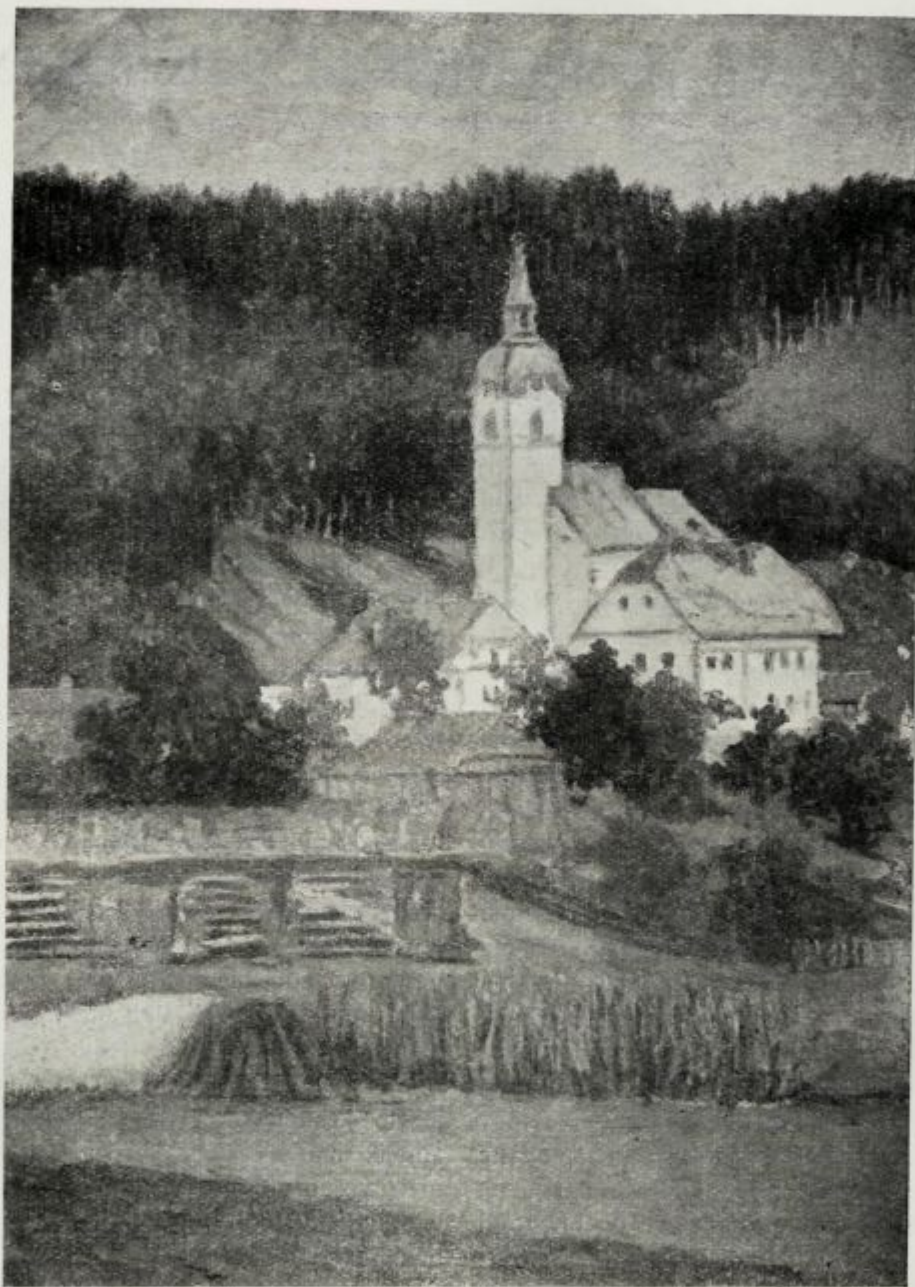
Pavel Golia.

Daj Bog!

Daj Bog, sveti Janez, nebeški kresnik,
ki dneve pripeljal si vroče —
z grmado in petjem vaščan te slavi,
nastilja ti praprot in okna krasi,
da vstopil bi v staje in koče.

Zdaj dolgi so dnevi in kratke noči,
zdaj nočem pri ljubici spati —
s čebelami zjutraj grem k rožam v gosti
in mislim na dekle in njene oči,
na zimo in rajanje s svati.

Fl. Golar.

Srečko Magolič st.:

Ihan.

Intelektuelni proletarijat in polinteligenca.

Spisal Albin Ogris.

Tri razredne skupine tvorijo narodno celoto: delavstvo, spodnje ter višje meščanstvo in družba povestnih 10.000. Naj si bo razpredelitev še tako površna, ona velja za vso zgodovino, ki je poznala nekaj omike. Velja tudi za današnje socialno zveržene razmere, ko izgleda, kakor da hočejo leto za letom se na novo osvobojajoči stanovi razkrojiti družbeni sestav v neštevilne, si nasprotujoče činitelje. Ampak to je skoraj le videz. Podobni družbeni kometi preminejo v trdem boju za obstanek, če se ne pridružijo o pravem času eni izmed temeljnih ljudskih skupin. Kajti samo imenovane tri skupine nosijo že v sebi svojstveno organizacijo, samo na njih počiva državni red in v njih krilu so ohranjene rodbinske, narodnostne in življenskoetične tradicije, kolikor jih zahteva nujnost nadaljnjega obstoja. Zadnja stoletja so prinesla dalekosežne socialne pretese in reforme. Vladarska samovoljnost, revolucionarne strahovlade in krojaška iznajdljivost humanitarnih fanatikov so hotele postaviti družbeni razvoj na umetno postavljene temelje. Vsi enaki umetni poskusi pa so se kmalu „zgrudili v same sebe“, (da se izrazimo v nazornem žargonu vojnih poročevalcev) in vedno je obdržala narava svojo pravico. Ni pametno, primerjati narodno-razvojne zakone s prirodoslovnimi zakoni, da, izraz zakona podobnostim, kakor jih srečamo v zgodovini različnih narodov in časov, sploh ne pristojta, ker se zgodovina nikdar ne ponavlja na ta način, kakor prirodni pojavi, pač pa bi mogli govoriti o gotovih vsporednostih nekterih narodnih razvojnih procesov. Taisto velja o socialnih zakonih. Se li poslužujemo tega vdomačenega izraza, hočemo označiti le gotove stvarne enakosti in nič več. Jednega izmed narodnorazvojnih zakonov bi mogli imenovati železni obroč tradicije. Po končani sedanjí vojni se bo občutila zopet velika njegova sila, kakor je oživela še vedno, kadar je zašla človeška družba na ekstremna pota ali kadar so hoteli močni činitelji nalepiti

ljudskemu gospodarskemu ustroju drugačno državno in pravno pročelje, kakor je zahtevala stvarna istinitost. Silo tega zakona so občutili preabsolutistični samodržci kakor revolucionarni teoretiki in občutile jo bodo najbrž tudi sedanje parlamentarne vlade, ako bodo z mehanično zakonodajo zoževale svobodno polje posameznika tako dolgo, dokler si ga on zopet samovoljno ne razširi.

Ampak prepustimo to polje poklicanim prorokom, ki morajo skrbeti v sedanjih hudih časih za to, da imajo včasih časopisni podlistki kakšno filozofično zrno. Silo narodne tradicije smo omenili zategadelj, da pokažemo neupravičeno bojazen nekterih človekoljubnih družboslovcev pred razdirajočim delovanjem novega modernega razreda, takozvanega akademičnega proletarijata. Saj se je še pripetilo vedno tako. Kadarkoli zahteva kakšno socialno vprašanje svojo rešitev, vedno se najdejo ljudje, ki vidijo vesoljni svet samo raz stališča novega vprašanja. Povečujejo in pretiravajo njegovo važnost in bobnajo pri javnih oblastih, ako že ne slišijo korakati v bližnji prihodnosti socialne revolucije. Lasalle-ovega talenta nimajo, kakor tudi njegovega estetičnega okusa. Zato je smešnost njih delež in hitro pozabljenje zaslužena usoda. Akademični proletarijat je, to je dejstvo, s katerim se mora računati — ampak nič več. Socialni zakoni meljejo počasi in človeška narava je široka. Ako rešitev ne leži v odbojnem srdu, morda jo najdemo v flegmatični rezervi.

In kaj je akademični proletarijat? Kje so meje, ki delijo ta razred od drugih in ktera so njegova značilna svojstva? Kakor je vprašanje lahko, tako je težko najti zadovoljiv odgovor. Saj se govori tudi o srednjih stanovih in vsi vemo, da so tvorili od pamtiveka najvažnejšo skupino narodnih celot. A kdo bi si upal trditi, da ve, kje pričenja srednji stan. Naj poklicanejši narodni gospodarji zmigavajo z rameni, in ako

državna uprava določi kakšno številko, moramo smatrati njeno početje za nujnostno odredbo. Smrt počaka, počaka tudi nebeški sodnik, samo erar ne more počakati. On mora imeti svoje dohodninske razrede, sicer je po njem. S številkami opredelbi akademičnega proletarijata ne moremo blizu. Z ozirom na splošno socialno položaje bi mogli reči, da je akademični proletarec oni, ki si natovori svojo glavo tekom dolgoletnih študij z znanstvenimi zakladi in znanstveno ropotijo in potem ne more najti nobenega kruha. Pa tudi to ne drži. Mnogi izmed njih najdejo kruh, ali družba ga jim reže zelo pičlo. Mnogo jih sploh ni več sposobnih za praktično delo ali pa niso zmožni toliko discipline, da bi se znali pomiriti z razmerami. Nekteri imajo lepe talente, najlepšo voljo in morejo pokazati na sijajne uspehe, toda usoda jih je zanesla v napačno socialno okrožje, kjer se morajo razbiti njih eksistence. Splošno rečeno: akademični (ali intelektualni) proletarijat je razred onih ljudi, ki kljub svoji višji izobrazbi ne uživajo toliko dohodkov, da bi se v gospodarskem oziru smeli šteti vsaj v srednji stan.

Primerjamo li po častiti kviritični šegi narodno celoto telesu in posamezne ljudske sloje telesnim členom, moremo reči, da je novi razred, intelektualni proletarijat, nepotreben člen, socialna bolezen. Naravni razvoj, prirodni kakor družbeni, takšne nepotrebne člene izloči prej ali slej s svojim preciznim mehanizmom, a hoče li človek kazati poti, kamor ne smeri tok naravne povzročenosti, mu poda pač naravni razvoj več ali manj trdo lekcijo, kakor jo zasluži vsaka teorija, ki se oddalji preveč od sicer okorne, toda zelo solidne realnosti. Obrazložiti ali samo poiskati korenine novega socialnega zla, bi pomenjalo prereševati na 500 straneh narodnogospodarski in kulturni položaj sedanje dobe raz to stališče. Glavni vzrok leži itak na dlani. Ljudje ne znajo pomakniti socialno bodočnost v pravo perspektivo in pošiljajo svojo deco na gimnazijo in univerzo namesto v obrtne in trgovske zavode. Kolonialna politika je kljub lepim uspehom še vedno v otroških čevljkah in današnja doba ter posebno naša avstrijska javnost ne pozna trdih konkvistadorov, ki so pokazali s sijajnim vzgledom, da se da še dandanes z neupogljivo voljo vstvariti življenje, polno uspehov in lepih bogastev. Žalostno znamenje! Na srednje šole pridemo slučajno ali po volji dobrohotnih staršev in naša usoda je zapečatená. Tamo gojijo izključno samo

našo cerebralnost kakor kakšno dragoceno zelje v steklenem rastlinjaku. Filološka modrost je izmislila tekom dolgih stoletij metode, kako izpiliti naš intelekt, volja pa ostane sirota, ako se je posameznik sam ne usmili. In vendar kaže zgodovina, da je bil intelekt v vseh važnih zgodovinskih trenutkih bolj pomočna sila, voditelj pa značaj in neomajna volja. Kdo je vstvaril rimsko cesarstvo, če ne neuki a zato energični vojskovodje in analfabetni vojščaki-poljedelci? Kdo je postavil temelje francoske slave? Intelektualno precej primitivni a v silnem hotenju nepremagljivi kralji in vitezi. Tudi slovenskega naroda ne bodeta rešila ne profesor, ki pozna arhive, in ne advokat, ki zna oviti vse paragrafe okoli svojega palca. Rešil ga bo naš komaj gramotni kmetovalec, čigar značajnost in neupognjena volja kljubujeta vsem nezgodam, utiskovanju, ki dela kljub trenutnim neuspehom vstrajno v duhu dolge vrste pradedov, ki časti svojo trdo zemljo in se ne da odtrgati od tihe sreče sicer majhnega, toda njegovega lastnega kraljestva, od posestva, od domače grude. Z njim ga bo rešil naš mali obrtnik in trgovec, ki veruje v tradicije ožje domovine in se ne da prislepiti v bedni sijaj moderne velemede, kjer bi izginil med tovarniškim proletarijatom, izgubljen za svoj narod in njegovo bodočnost. Naj se zgodi karkoli, ta dva stanova bodeta še vnaprej gradila našo bodočnost, ne sijajno morda, pač pa solidno, na širokih ljudskih temeljih, kakor vsi narodi, ki so prestali do danes tisočletne viharje. Ne sijajne ekspanzive, ne cerebralnih velikanov, bodočnost bo zahtevala od nas trdno voljo, vstrajnost in disciplino.

Un homme averti en vaut deux. Če pregovor ne šepa, ne more več biti daleč do časa, ko bode javno šolstvo obračalo taisto pozornost razvitku razuma kakor značaja. Vrsta onih pedagogov, ki so pokazali pravo cesto, je že dokaj dolga, vprašanje je stopilo že skoraj v stadij poluoficielnosti. Pri nas si je stekel v tem oziru profesor Osvald največje zasluge. Seveda, praksa vozi še v starem tiru. Intelektualni proletarijat, ki dela večjim narodom preglavice že štiri, tri, dva desetletja, je pri nas najnovejšega datuma. Pred par leti so se jeli oglašati dijaški statistiki in dokazali, da imamo akademičnega naraščaja že nad mero, posebno pravnikov in filozofov. Statistične tabele pa so vseeno prenedolžna strašila in tako se ni pojavil noben obrat. Morda bo vojna krepkejši lek, čeprav bo delovala s svojimi posledi-

camí le začasno in bodo stari problemi stopili po nekterih letih s taisto važno gesto na plan. Evropa je preobljudena in preveč zorganizirana, da bi mogle sedanje vojne imeti taisti družabni vpliv kakor pred stoletji. Omenjena statistika ne vsebuje podatkov, ki bi napravili za nas iz akademičnega proletarijata že navadno socialni problem. Imamo sicer nekaj akad. proletarijata in obeta se prirastek, toda „problem“ za nas morda ne bode nikoli. Vsaj ne v tej meri kakor Čehom. Čehe pa že tepe nadloga. Samo kandidatov filozofov imajo toliko, da (po statističnih računih) 21 let nikdo ne sme na filozofsko fakulteto, ako naj pridejo vsi sedanji čakajoči do službe. Poznam sive pravnike, ki so še vedno brez plače ali pa se zadovoljujejo z zneski, ki jih dobivajo nižje delavske moči. V odvetniškem poklicu vlada nezdruživa razmere. Vsaka druga vrata se ponasajo z odvetniško firmo. Nekteri prospevajo in izkazujejo po stotisočih čistega, večina pa vegetira, kakor pač ve in zna. Kateri slovenski neabstinent se ne spominja doktorja advokata, ki je pustil rajši pisarno in vzel pri Fleku monopol za prodajanje slaščic in enakih stvari! V Pragi so odvetniki, ki jim nese pisarna 81 K na leto, ki si zaslužijo „priboljšek“ s tem, da prodajajo po večerih razne toaletne drobnosti, ki se zažgejo v postelji, ker ni dobiti toliko, da bi zadovoljili perico, ki se vdinjajo za vratarje, šoferje i. t. d. V drugih velikih mestih ni mnogo na boljšem. Filologi so razmeroma v mnogo večjih stiskah. Njih bedno življenje je treba poznati od blizu, sicer ni najti pojma za nesrečne eksistence in-

telektualnih proletarcev. Absolviranemu pravniku je odprto mnogo življenjskih poklicov, jezikoslovcem ne. Nekaj jih zvabi časnikarstvo. Še dobro, da se je razvil češki tisk v tako mogočnem obsegu. Čeh je rojen knjigoljub. Izvrstnih novin je malo, to je res, in tam je treba dosti protekcije, zato pa preskrbuje več sto pokrajinskih listov skromnejše čitalce z dnevnimi novicami. Pokrajinske redakcije so vsled tega ultima Thule kandidatov, katerim siromašna mošnja onemogočuje brezdelno čakanje. Mnogo se jih preživi s privatnim poukom. Neki bolgarski dnevnik je definiriral pred mescem Čehe kot slovanske žide. Če se je pisatelj tudi urezal, zrnca resnice vsekakor ni zgrešil. Marsikteri slovenski dijak mu bode pritrdil. Konkurenca med privatnimi učitelji je namreč (da ne rabimo hujše besede) tako skrajno ostra, da morajo biti mnogi zadovoljni, dobijo li za urico pouka krono, obed, večerjo, 30—40 soldov, „buht“ ali enako malenkost. Nekteri si pomagajo s prevodi. Informiral sem se večkrat o honorarjih. Običajna kvalifikacija: mizerija. Tej okolnosti je pripisovati ogromno, zares ogromno prevodno češko literaturo. Prevedeno je vse, kar se da le še nekako čitati iz vseh jezikov in vseh dob. Škoda tiči v rastoči malobrižnosti za domačo knjigo. Tarnajo že leta kritiki, založniki, literati, a zaman. Kandidati se uče jezikov in prevajajo, ako že ne prevedejo rajši nemški prevod. Kajti omeniti je treba (z ozirom na nas), da znajo nekteri profesorski kandidati tudi nemški.

(Konec prihodnjič.)

Veter zaveje.

Veter zaveje — ločje se zgiblje,
suhe vršičke semtertja ziblje;
vse šelestí, šumotá in klepeče,
sosed sosedu na úho šepeče:
»Jojme, brez vetra svet bi bil pust,
jojmene, svet brez ust!«

Veter zaveje — hrast se zamaje,
vije se na vse štiri kraje:
»Jaz se klanjam, hrast se klanjam
svojim mislim, svojim sanjam;
bolj ko vihar je čez-me hrul,
več sem jih v svet razsul.«

Veter zaveje — roža se zgane,
komaj zave se, nema ostane;
ali za hribom sivka čebela
že je peroti pojoče razpela:
»Kakšna kraljica prišla je na svet,
da je ves zrak sam med?«

Oton Zupančič.

Kuhinja pri Kraljici Gosji Nožici.

Spisal Anatole France. — Prevel Oton Župančič.

(Dalje.)

Skozi napol razgrnjeno srajco so se kazala med čipkami bujna prsa kakor krasen sad, in razcvela v kipečo rožo. Oklenil sem jo z rokami in sem ji pokril nedrije s poljubi.

„Moj Bog,“ je vzkliknila, „na cesti! Pred gospodom Anquetilskim! Saj naju vidi!“

„Kdo je to, gospod Anquetilski?“

„Morilec brata Angela, jojme! Kdo drugi, pa hočete, da naj bo?“

„Res je, Katarina, da ni treba drugih, vaši prijatelji so pri vas v zadostujočih silah.“

„Gospod Jakop, nikar me ne žalite, prosim vas.“

„Saj vas ne želim, Katarina; jaz priznavam vašo privlačnost, kateri bi se hotel pokloniti, kakor toliko drugih.“

„Gospod Jakop, to, kar govorite, diši zoperno po kuhinji vašega vrlega očeta.“

„Ni še dolgo tega, ko ste bili prav veseli, gospodična Katarina, če ste smeli duhati njen kamin.“

„Fej, grdoba! Kmetavz nerodni! Žensko žali!“

Ker je začela vreščati in kriliti, je gospod Antequilski ostavil svoje ljudi, je pristopil k nama, jo je porinil v hišo, zmerjajoč jo z vlačugarico in nesramnico, je stopil za njo v vežo in mi je zaloputnil pred nosom vrata.

* * *

Katarina mi ni hotela iz misli ves teden, ki je sledil temu neprijetnemu dogodku. Njena podoba se je blestela na listih folijantov, nad katere sem se sklanjal v biblioteki poleg svojega dobrega učitelja; tako da so mi govorili Focij, Olimpiodor, Fabricij, Vossius samo še o gospodičnici v čipkasti srajci. Te vizije so me nagibale k lenobi. Ali gospod Jeronim Coignard, popustljiv nasproti drugim kakor nasproti sebi, se je dobrodušno smehljajal moji vznemirjenosti in razmišljenosti.

„Jakop Vrtiraženj,“ mi je dejal nekega dne ta dobri učitelj, „ali se vam ne zde čudne izpremembe v morali v teku stoletij? Knjige, zbrane v tej čudoviti Astaraciani izpričujejo človeško negotovost v tem predmetu. O tem, sin moj, preudarjam zato, da bi vam položil v dušo to trdno in zdravo misel, da izven vere ni nikake npravnosti, in da so maksime filozofov, ki hočejo ustanoviti prirodno moralo, samo muhe in puhle izmišljotine. Vzrokov za npravnost kratkomalo ni v naravi, ki je sama po sebi brezbržna in ne pozna niti dobrega niti zlega. Oni so v božji Besedi, ki je nikakor ne smemo prekoračiti, ako se nočemo potem primerno kesati. Človeški zakoni temelje v koristnosti, in to more biti samo navidezna in namišljena koristnost, zakaj po naravi ljudje ne vedo, kaj jim je koristno, niti kaj jim v resnici priduže. Poleg tega imajo naši učitelji običajnega prava dobršno polovico členov, ki jih je rodil edino-le predsodek. Človeški zakoni se vzdržujejo z grožnjami kazni, zato se jim z zvijačo in hinavščino lahko izogneš. Vsak človek, ki je sposoben preudarka, stoji nad njimi. Kazno je, da so samo pastí za tepčke.“

Ni pa tako, sin moj, z božjimi zakoni. Ti se ne dajo predpisovati, neogibni so in stalni. Njih absurdnost je samo navidezna in skriva nepojmljivo modrost. Ako bijejo naši pameti v obraz, je to samo zato, ker so vzvišeni nad njo in se strinjajo s pravimi cilji človeškega življenja, in ne z njegovimi navideznimi cilji. Treba se je po njih ravnati, kadar smo tolikanj srečni, da jih poznamo. Seveda pa pritrdim brez pridržka, da je ravnanje po teh zakonih, zapisanih v Dekalogu in v cerkvenih zapovedih, večinoma težko in celo nemogoče brez milosti, ki včasih odlašá s svojim prihodom, ker smo dolžni z zaupanjem pričakovati je. Zato smo vsi skupaj ubogi grešniki.

In v tem moramo občudovati ekonomijo krščanske vere, ki stavi zveličanje posebno na

kes. Opaziti je, sin moj, da so največji svetniki spokorniki, in ker je kes v sorazmerju s krivdo, se nahaja baš v največjih grešnikih snov za največje svetnike. To misel bi lahko osvetlil z velikim številom čudovitih vzgledov. Pa saj sem zadosti o tem govoril in vam dal občutiti, da je prva snov za svetost poželjenje, nevzdržnost, vse mesene in duševne nečistosti. Važno je samo, da to snov, kadar smo je dovolj nakopičili, obdelujemo na bogoslovski način in jo takorekoč modeliramo v podobo kesà, kar je delo nekaj let, nekaj dni in včasih enega samega trenutka, kakor vidimo v primeru popolnega kesa. Jakop Vrtiraženj, ako ste me dobro razumeli, se ne boste izčrpali v klaverni skrbi, da bi postali poštenjak v zmislu sveta, in se boste potrudili edino pravici božji zadostiti."

Neprestano sem čutil visoko modrost, skrito v maksimah mojega dobrega učitelja. Bal sem se samo tega, da ne bi ta morala, če bi jo izvrševal brez razbornosti, spravila človeka v največje zmešnjave. Svoje dvome sem razodel gospodu Jeronimu Coignardu, ki me je s sledečimi besedami pomiril:

"Jacobus Vrtiraženj, niste pazili na to, kar sem vam pravkar izrečno rekel, namreč, da je tisto, kar imenujete vi zmešnjave, v resnici samo po mislih zakonodajavcev in sodnikov, tako posvetnih kakor cerkvenih, in samo z ozirom na človeške postave, ki so samovoljne in minljive, in z eno besedo, da se ravna po teh zakonih samo ovčje dušice. Razborit človek se ne žene za tem, da bi delal po pravilih, ki so v rabi pri deželni in duhovski gosposki. On se brini, kako bi dosegel svoje izveličanje in se ne čuti onečaščenega, ako hodi v nebo po stranpotih, po katerih so hodili največji svetniki. Da blažena Pelagija ni izrševala obrti, ki veste, da od nje živi lajnarica Jeanetta pod vežico svetega Benedikta Krivega, ne bi bila mogla delati tako velike in hude pokore, in da je živela po matronsko v poprečni in banalni poštenosti, je zelo verjetno, da v tem trenutku, ko z vami govorim, pač ne bi brenkala na psalterij pred šotorom, kjer počiva svetnik vseh svetnikov v svoji slavi. Ali imenujete zmešnjavo tako lepo urejeno življenje božje izvoljenke? Nikakor ne! Tako nizkotno govorjenje prepustimo policijskemu ravnatelju, ki po svoji smrti nemara ne najde mesta za nesrečnicami, katere vlačijo dandanes brezstidno v bolnišnico. Razven večnega pogubljenja naše duše je

ni zmešnjave, niti krivde niti zla na tem nestalnem svetu, kjer se mora vse urediti in uravnati z ozirom na božje kraljestvo. Spoznajte torej, Vrtiraženj, sin moj, da se lahko dejanja, v človeškem zmislu največje graje vredna, srečno izteko, in ne poizkušajte več spravljati v sklad človeške pravice z božjo, ki je edina prava, ne v našem zmislu, nego po določilu cerkvenih zborov. Za sedaj, sin moj, bi vam bil zelo hvaležen, ako mi poiščete v Vossiju pomen petih ali šestih temnih izrazov, ki jih rabi Panopolitan, s katerim se je treba tolči po mraku tako zvijačno, da bi se začudilo še veliko srce Ajantovo, kakor pravi Homer, prvak pesnikov in zgodovinarjev. Ti-le stari alkimisti so pisali trd slog; Manilij, če gospod Astarac blagohotno dovoli, je pisal o istih tvarinah dosti elegantneje."

Toliko da je moj dobri učitelj izpregovoril te poslednje besede, se je dvignila senca med menoj in med njim. Bila je gospoda Astaraca, ali marveč bil je gospod Astarac sam, tenak in črn, kakor senca.

Bodisi da teh besed ni slišal, bodisi, da se ni zanje zmenil, pokazal ni nikakšne nevolje. Nasprotno, čestital je gospodu Jeronimu Coignardu na njegovi gorečnosti in na njegovem znanju ter je pristavil, da računa na njegova pojasnila, da ž njihovo pomočjo zaključi največje delo, ki se ga je človek doslej polotil. Potem se je obrnil proti meni in je dejal:

"Sin moj, prosim vas, stopite za hip dol v mojo sobo, kjer vam hočem zaupati važno skrivnost."

Šel sem za njim v izbo, kjer naju je bil, mojega dobrega učitelja in mene, prvokrat sprejel, tisti dan, ko naju je vzel oba v svojo službo. Tam sem našel zopet stare Egipčane z zlatimi obrazi, razvrščene ob stenah. Na mizo je bila postavljena steklena krogla, velika kakor buča. Gospod Astarac se je spustil na zofo, mi je namignil, naj sedem njemu nasproti, potem si je potegnil dvakrat, trikrat po čelu z roko, obloženo z dragim kamenjem in z amuleti, ter mi je rekel:

"Sin moj, nočem vas žaliti z mislijo, da tiči po najinem razgovoru na Labodjem otoku v vas še kaj dvoma o eksistenci Silfov in Salamander, ki je tako istinita kakor človeška in celo še mnogo bolj, ako merimo istinitost po razdobju, v katerem se razodevajo prikazni, zakaj ta eksistenca je daljša od naše. Salamandre žive od stoletja do stoletja v svoji nespremenljivi mla-

dosti; nekatere so videle Noeta, Menesa in Pitagoro. Zavoljo njihovih bogatih doživljajev in njihovega svežega spomina je občevanje z njimi izredno privlačno. Trdili so celo, da pridobivajo v objemih človeških rok nesmrtnost in da jih vleče upanje večnega življenja filozofom v postelje. Toda to so laži, ki razsodnega duha ne morejo zapeljati. Vsako združevanje spolov ljubimcem nikar ne jamči nesmrtnosti, nego je znamenje smrti, in ne poznali bi ljubezni, da nam je večno živeti. Pač nič drugega ne bo s Salamandrami, ki iščejo v objemih modrijanov samo eno vrsto nesmrtnosti: nesmrtnosti plemena. In to je tudi edina, katere se po pameti lahko nadajamo. In čeprav si obetam, da bom s pomočjo znanosti človeško življenje znatno podaljšal ter ga raztegnil najmanj na pet do šest stoletij, si nisem nikdar laskal, da bi mu mogel zagotoviti trajanje v neskončnost. Bilo bi nezmislno poizkusiti kaj proti naravnemu redu. Zavrnite torej, sin moj, kakor prazne bajke misel na to nesmrtnost, črpano iz poljuba. Marsikateri kabalist vživa sramoto, da je tako misel spočel. Vendar pa ni nič manj resnično, da imajo Salamandre nagnenje za človeško ljubezen. O tem se boste neutegoma prepričali. Jaz sem vas za njih poset dovoljno pripravil in ker od noči svojega posvečenja niste imeli nikakšnega nečistega občevanja z žensko, boste kmalu prejeli plačilo za svojo vzdržnost."

Moja prirojena odkritosrčnost je trpela, ko sem prejemal pohvalo, ki sem jo zaslužil proti svoji volji, in že sem hotel gospodu Astaracu priznati svoje pregrešne misli. Ali ni mi dal časa, da bi se mu jih izpovedal, in je živahno povzel besedo:

"Sedaj, sin moj, vam moram dati samo še ključ, ki vam odpre kraljestvo Genijev. To hočem storiti pri tej priči."

Vstal je in je položil roko na kroglo, ki je zavzemala polovico mize.

"Ta buča," je pristavil, "je polna solnčnega prahu, ki se odteguje vašim pogledom baš vsled svoje čistosti. Zakaj ta prah je mnogo predroban, da bi ga mogla opaziti topa človeška čutila. In tako, sin moj, se otimajo našemu vidu najlepše pokrajine vesoljstva in se kažejo samo modrijanu, opremljenemu s pripravami, ki mu jih lahko odkrijejo. Zračne reke in poljane postavim so vam trajno nevidne, najsi je v resnici njihov pogled tisočkrat krasnejši in raznoličnejši nego-li najlepše zemeljske pokrajine.

Vedite torej, da je v tej buči solnčni prah z odlično sposobnostjo, raznetiti ogenj, ki tli v nas. In učinek tega raznečenja se kaj hitro pojavi. Obstoji pa v tenkosti naših čutil, po kateri nam je omogočeno videti vzdušne podobe, ki plavajo okrog nas in se jih dotikati. Bržko raztrgate pečat, ki zapira vrat te buče, in vdihate solnčni prah, ki bo uhajal iz nje, odkrijete v tej sobi eno ali več bitij, podobnih ženskam po sistemu upognjenih črt, ki tvori njih telo, le mnogo lepših, nego je bila kedaj katera ženska, in ki so v resnici Salamandre. Brez dvoma se vam prikaže najprej tista, ki sem jo videl lansko leto v kuhinji vašega očeta, zakaj njej ste všeč, in svetujem vam, da zadovoljite njene želje čim preje. Tako torej sedite lepo zložno v ta-le naslanjač za mizo, odmašite to steklenico in vdihavajte nalahno njeno vsebino. Kmalu boste videli, kako se bo vresničevalo od točke do točke vse, kar sem vam napovedal. Sedaj vas pustim samega. Zbogom."

In izginil je na svoj način, ki je bil nenavadno nagel. Ostal sem sam pred to stekleno bučo in se obotavljal odmašiti jo, ker sem se bal, da ne bi udarila iz nje kaka omamljiva izparina. Domneval sem, da jo je gospod Astarac mogoče po svoji umetnosti napolnil s sopari, ki uspavajo tistega, kdor jih vdihava in ga navdajajo s sanjami o Salamandrah. Jaz nisem bil še dovolj filozof, da bi hotel vživati srečo na ta način. Nemara, sem si govoril, navajajo ti plini k blaznosti. Kratko malo, bil sem toliko nezaupen, da sem za trenotek pomislil, ali ne bi šel v knjižnico in vprašal gospoda abbéja Coignarda, svojega dobrega učitelja, za svet. Toda takoj sem spoznal, da bi bil ta korak brez koristi. Samo da me bo slišal govoriti, sem si rekel, o solnčnem prahu in o zračnih Genijih, me bo zavrnil: „Jakop Vrtiraženj, pomnite, sin moj, in nikdar ne verjemite absurdnostim, temveč zatekajte se na svojo pamet v vseh stvareh, razven v stvareh naše svete vere. Pojdite mi rakom žvižgat s temi bučami in s tem prahom in z vsemi drugimi bedastočami iz kabale in spagirične umetnosti."

Zdelo se mi je, da slišim njega samega, kako mi beseduje ta kratki govor med dvema ščepcema tobaka, in nisem vedel kaj odgovoriti tako krščanskim besedam. Na drugo plat pa sem že vnaprej preudarjal, v kakšni zadregi bi bil pred gospodom Astaracom, kadar bi me vprašal, kako je kaj s Salamandrami. Kaj naj mu odgo-

vorim? Kako naj mu priznam svoje obotavljanje in svojo vzdržnost, ne da bi mu hkrati izdal svoje nezaupanje in svoj strah? Poleg tega me je nehote mikalo, da bi pustolovščino poizkusil. Nisem lahkoveren. Nasprotno, čudovito nagnenje imam za dvom in to nagnenje me žene v nezaupanje nasproti navadni človeški pameti in celo nasproti očitnosti in vsemu drugemu. Na vse, kar slišim čudnega, si pravim: „Zakaj pa ne?“ Ta „zakaj pa ne“ je pred stekleno bučo škodil moji prirodni razsodnosti. Ta „zakaj pa ne“ me je naklinal k lahkovernosti, in zanimivo je ob tej priliki pripomniti, da se pravi nič verovati, vse verovati, in da si ne smemo hraniti duha preveč svobodnega in prostega, ker se nam lahko slučajno natrpa z ropotijo brezmerne oblike in teže, ki se ne bi mogla ugnezditi v duhovih, pametno in poprečno z vero opremljenih. Medtem ko sem se, roko na voščenem pečatu, spomnil, kaj mi je bila pripovedovala moja mati o magičnih steklenicah, mi je moj „zakaj pa ne“ šepetal v uho, da je navsezadnje nemara vendarle mogoče, zagledati v solnčnem prahu zračne Vile. Ali toliko da je ta misel vstopila v mojo zavest ter se hotela v njej nastaniti in udomačiti, že se mi je zazdela baročna, absurdna in groteskna. Misli, kadar se te siloma oprimejo, postanejo hitro neolikane. Malo jih je med njimi, ki bi zmogle kaj več nego prijetne preletnice; in ta je imela odločno blazno podobo. Dočim sem se izpraševal: „Ali bi odprl ali ne bi odprl?“ se mi je pečat, ki sem ga ves čas stiskal med prsti, nenadoma v roki prelomil in steklenica je bila odmašena.

Čakam, opazujem. Ničesar ne vidim, ničesar ne čutim. Bil sem razočaran, tako pripravna je nada, stopiti izven narave, in tako ročno nam smukne v dušo! Nič! Niti samo nedoločne in zmedene iluzije, niti negotove podobe! Prišlo je, kar sem bil že vnaprej videl: kakšno razočaranje! Obšla me je neke vrste nevolja. Zleknjen v svoj naslanjač, sem si prisegal vpričo tistih Egipčanov z dolgimi črnimi očmi, ki so me obkrožali, da bom v bodoče svojo dušo vse skrbneje zapiral kabalistovskim lažem. Zopet enkrat sem spoznal veliko modrost svojega dobrega učitelja, in sklenil sem, da se bom dal po njegovem vzgledu voditi razumu v vseh stvareh, ki se ne tičejo krščansko-katoliške vere. Pričakovati, da te poseti dama Salamandrica, kolika preprščina! Ali je sploh mogoče, da so Salamandre? Toda — kaj vemo, in „zakaj pa ne?“

Zrak, že od poldneva težak, je bil sedaj kar soparen. Mlahav od dolgih dni, ki sem jih preživel pokojno in v samoti, sem čutil težo na čelu in na vekih. Bližajoča se nevihta me je še celo potlačila. Roke so mi omahnile, in z nazaj zvrnjeno glavo, z zaprtimi očmi sem zdrknil v polusèn, poln Egipčanov in opolzkih senc. To nedoločno stanje, med katerim je živel v meni samo čut za ljubezen, kakor plamen sredi noči, je trajalo sam ne vem kako dolgo, kar me prebudi rahel šum korakov in kakor bi blagó mečkal. Odprem oči in na glas zavpijem.

Čudežno bitje je stalo pred menoj v obleki od črnega satena, s čipkasto ruto na glavi; rjavka s plavimi očmi, krepke poteze v mladi, čisti polti, lica okrogla, in na ustih je igral neviden poljub. Izpod kratkega krila so se pokazovale majhne, drzne, vesele in šegave nožice. Držala se je ravno, malce zajetna v svoji nasladni popolnosti. Pod žametnim trakom na vratu sem videl čveterokotnik rjavih in vendar bliščečih prsi. Gledala me je z začudenim obrazom.

Povedal sem že, da me je bila dremota nadrastila na ljubezen. Vstal sem, planil sem.

„Oprostite,“ mi je dejala, „iskala sem gospoda Astaraca“.

Jaz sem ji rekel:

„Gospa, gospoda Astaraca ni tukaj. Tukaj sva vi in jaz. Pričakoval sem vas. Vi ste moja Salamandra. Odprl sem kristalno steklenico. Prišli ste, moja ste.“

Oklenil sem jo z rokami in sem pokril s poljubi vse, kar so mi mogle ustnice najti polti ob njeni obleki.

Oprostila se me je in mi je rekla:

„Saj ste blazni.“

„Čisto naravno,“ sem ji odgovoril. „Kdo na mojem mestu bi ne bil?“

Povesila je oči, zardela je in se nasmehnila. Jaz sem se ji vrgel pred noge.

„Ker ni gospoda Astaraca tu,“ je dejala, „moram pač oditi“.

„Ostanite,“ sem vskliknil in zataknil vrata. Vprašala me je:

„Ali veste, če se kmalu vrne?“

„Ne, gospa, še dolgo ga ne bo. Ostavil me je samega s Salamandrami. Jaz pa hočem samo eno, in ta ste vi.“

Prijel sem jo v naročje, nesel sem jo na zofo, sem padel ž njo vred na njo in sem jo pokril s poljubi. Več se nisem poznal. Kričala

je, jaz nisem slišal. Njene razprte dlani so me suvale stran, njeni nohtje so me praskali, in njeno brezuspešno upiranje je dražilo moje poželenje. Stiskal sem jo, objemal sem jo, razkuštrano, vznak ležečo. Njeno omehčano telo se je udalo, zaprla je oči; skoro sem začutil v svojem zmogoslavju, kako so me njene lepe, spoprijaznjene roke stiskale k nji.

Potem, ko sva se, ah, izvila iz tega sladostnega objema, sva se osupla spogledala. Skrbeč, da pride spodobno do zavesti, si je ravnala krila in molčala.

„Ljubim vas,“ sem ji rekel. „Kako vam je ime?“

Nisem mislil, da je Salamandra, in da po pravici povem, tega nisem resno verjel.

„Ime mi je Jahela,“ mi je odgovorila.

„Kaj — vi ste Mozajidova nečakinja?“

„Da, ampak molčite. Ko bi on vedel . . .“

„Kaj bi naredil?“

„O, meni prav ničesar ne. Ali vam mnogo hudega. Kristjanov ne mara.“

„In vi?“

„O, jaz, jaz ne maram Židov.“

„Jahela, ali me imate malo radi?“

„No, po tem, gospod, kar sva si pravkar povedala, se mi zdi, da je vaše vprašanje žalitev.“

„Res, gospodična, ali rad bi dobil oproščenje za to živahnost, to razpaljenost, ki ji prej ni prišlo na um, da bi bila povprašala za vašo čustva.“

„O, gospod, nikar se ne delajte bolj krivega, nego ste. Vsa vaša nasilnost in vsa vaša razpaljenost vam ne bi bila prav nič pomagala, da mi niste bili všeč. Prej-le, ko sem vas videla, kako ste spali na tem naslanjaču, sem vas spoznala za vrednega, počakala sem, da ste se zbudili, in vse drugo veste sami.“

Odgovoril sem ji s poljubom. Ona mi ga je vrnila. Kakšen poljub! Bilo mi je, kakor da se mi tope jagode v ustih. Moje poželenje se mi je nanovo raznetilo in vroče sem si jo stisnil na srce.

„Ta pot,“ mi je rekla, „se ne dajte tako zanesti, in ne mislite samo nase. V ljubezni človek ne sme biti egoist. Tega mladi ljudje ne vedo dovolj. Pa kaj, likamo jih.“

Potopila sva se v brezdnno naslad. Potem mi je božanstvena Jahela rekla:

„Ali imate češelj? Kakor copernica sem.“

„Jahela,“ sem ji odgovoril, „nimam ga, češlja; pričakoval sem Salamandre. Obožujem vas.“

„Obožujte me, prijatelj, toda bodite molčečni! Mozajida še ne poznate.“

„Kaj, Jahela, ali je tako strašen s svojimi stotridesetimi leti, od katerih jih je preživel petinsedemdeset v piramidi?“

„Vidim, prijatelj moj, da so vam natvezli lepih bajk o mojem stricu in da ste bili vi res tako preprosti in ste jih verjeli. Njegove starosti ne ve nihče, še jaz sama ne; odkar ga poznam, je bil star. Samo to vem, da je krepak in da ima nenavadno moč. Imel je menjalnico v Lizboni, kjer se mu je primerilo, da je umoril kristjana, katerega je bil zalotil z mojo teto Mirjamo. Pobegnil je in je vzel mene s seboj. Odsihdob me ljubi z materinsko nežnostjo. Pravi mi stvari, kakoršne se pravijo samo otročičkom, in če me gleda, kadar spim, plače.“

„Ali stanujete pri njem?“

„Pri njem, v čuvajevev paviljonu, na onem koncu parka.“

„Vem, tjakaj vodi mandragorska steza. Kako da vas nisem že prej srečal? Kakšna zla sreča je hotela, da sem živel tako blizu vas in vas nisem videl? Pa kaj pravim živel? Ali se pravi živeti, ako človek vas ne pozna? Torej v tisto utico ste zaklenjeni?“

„Res je, da sem skrbno zaprta in da ne morem hoditi, kakor bi rada, na izprehode, v trgovine in v gledališče. Mozajidova nežna skrb mi ne dopušča prav nič svobode. Ljubosumno me straži, in poleg šestih skodelic zlata, katere je odnesel iz Lizbone, ljubi edino mene na svetu. Ker je name mnogo bolj navezan nego je bil na mojo teto Mirjamo, bi vas ubil, prijatelj moj, z vse lažjim srcem, nego je ubil Portugalca. Na to sem vas opozorila, da boste oprezni in ker taki pomiselki srčnega človeka ne morejo ustaviti. Ali ste odlične hiše in stanu, prijatelj moj?“

„Žalibog ne,“ sem odgovoril, „moj oče se peča z rokodelstvom in ima neke vrste obrt.“

„Ali je vsaj najemnik, davčni uslužbenec? Ne? Škoda. Torej vas je treba ljubiti zavoljo vas samih. Ali povejte mi resnico: ali ne pride kmalu gospod Astarac?“

Ob tem imenu, ob tem vprašanju je prešinil mojo dušo grozen dvom. Osumil sem to dražestno Jahelo, da mi jo je poslal kabalist, naj igra z menoj ulogo Salamandre. V svojih skrivnih mislih sem jo celo obdolžil, da je ona Vila temu

staremu norcu. Da bi si bil o tem nemudoma na jasnem, sem jo surovo vprašal, ali ima navado igrati v tem gradu Salamandro.

„Ne razumem vas prav nič,“ mi je odgovorila, upiraje vame oči, polue nedolžnega čudovanja. „Saj govorite kakor sam gospod Astarac, in bila bi prepričana, da se vas je prišla njegova blaznost, ko ne bi bila izkusila, da vas ženske ne odbijajo tako kakor njega. On jih kar ne prenese, in meni je prav nerodno, da moram k njemu in govoriti ž njim. Kljub temu sem ga iskala prej-le, ko sem našla vas.“

V svojem veselju, da me je tako pomirila, sem jo pokril s poljubi. Naravnala se je tako, da sem moral videti njene črne nogavice, prevezane iznad kolena s podvežnji z demantnimi zaponkami, in ta pogled je navedel mojega duha moči na misli, ki so ji ugajale. Kaj, še več! Vzpodbujala me je v tej smeri z veliko spretnostjo in ognjevitostjo, in zapazil sem, da se je začela ona v igri razvnmati baš v trenutku, ko se je mene že lotevala utrujenost. Vendar sem se potrudil, kar se je dalo, in sem bil ta pot še toliko srečen, da sem tej lepi osebici prihranil sramoto, ki je ni niti malo zaslužila. Zdelo se mi je, da ni nezadovoljna z menoj. Vstala je z mirnim licem, in mi je rekla:

„Ali res ne veste, če se gospod Astarac kmalu ne vrne? Priznala vam bom, da sem ga prišla prosit na plačo, ki jo je dolžan mojemu stricu, za majhen znšek denarja, katerega prav sedaj-le zelo potrebujem.“

Potegnil sem, opravičujé se, tri tolarje, ki sem jih imel v žepu in katere je ona milostno sprejela. To je bilo vse, kar mi je ostalo od le prerredke darežljivosti našega kabalista, ki je denar načeloma preziral in pri tem žalibog pozabil plačevati moj zaslužek.

Vprašal sem gospodično Jahelo, ali ne bom tako srečen, da bi jo zopet videl.

„Boste,“ mi je rekla.

In dogovorila sva se, da bo prišla po noči v mojo sobo vselej kadar se bo mogla ukrasti iz ute, kjer jo straži starec.

„Samo pomnite,“ sem ji dejal, „da so moja vrata na hodniku, četrta na desni, in da so peta mojega dobrega učitelja gospoda abbéja Coignarda. Druga drže samo v shrambe, kjer stanuje par kuharskih vajenčkov in več sto podgan.“

Zagotovila mi je, da bo dobro pazila in da bo popraskala po mojih vratih in po nobenih drugih.

„Sploh pa,“ je še pristavila, „se mi zdi vaš abbé Coignard dosti dober možak. Mislim, da se nama njega ni nič bati. Videla sem ga skozi linico, tisti dan, ko je z vami vred obiskal mojega strica. Zdel se mi je ljubezniv, čeprav nisem posebno dobro slišala, kaj je govoril. Zlasti njegov nos se mi je zdel navihan in spreten. Kdor ga nosi, tisti mora imeti polno malho in želim se seznaniti ž njim. Človek vedno kaj pridobi v občevanju z duhovitimi ljudmi. Samo to mi je žal, da ni ugajal mojemu stricu zaradi svoje proste govorice in zbadljive šegavosti. Mozajid ga sovraži, in zmožen je takega sovraštva, da se kristjanu niti ne sanja ne.“

„Gospodična,“ sem ji odgovoril, „gospod abbé Jeronim Coignard je zelo moder mož in vrhutega ima filozofijo dobrohotnosti. On pozna svet, in prav imate, ako mislite, da ima dobrih svetov v obilici. Jaz se ravnam popolnoma po njegovih vodilih. Ampak povejte mi, ali niste videli ondan v utici tudi mene, skozi tisto linico, ki ste jo omenili?“

„Videla sem vas,“ mi je rekla, „in ne bom vam tajila, da ste mi bili povšeči. Toda moram se vrniti k svojemu stricu. Zbogom.“

Zvečer, po večerji, me je gospod Astarac res takoj vprašal, kako je kaj s Salamandrami. Njegova zvedavost me je spravila nekoliko v zadrego. Odgovoril sem, da je srečanje ž njimi preseglo vse moje upe, sicer pa da se moram zakleniti v molčečnost, kakor je pač ob take vrste dogodivščinah primerno.

„Ta molčečnost, sin moj,“ mi je dejal, „v vaši zadevi ni tako potrebna, kakor si domišljate. Salamandre prav nič ne zahtevajo tajnosti v ljubezni, ki se je ne sramujejo. Ena teh Nimf, ki ljubi mene, nima v moji odsotnosti ljubše zabave, nego da reže mojo začetnico, prepleteno s svojo, v drevesno skorjo, kakor se lahko prepričate, ako preiščete debela petih ali šestih pinij, katerih vitke vrhove vidite odtod. Toda, ali niste opazili, sin moj, da taka ljubezen, zares vzvišena, nikar da bi nam ostavila utrujenost, dodeli srcu novo moč? Preverjen sem, da boste po tem, kar se je dogodilo, prebili svojo noč tako, da boste prevedli najmanj šestdeset strani Zozima Pano-politana.“

Jaz sem mu priznal, da čutim nasprotno velikansko potrebo po spanju, kar je razlagal s presenečenjem prvega srečanja. Tako je ostal ta véliki mož prepričan, da sem imel opravka s

Salamandro. Vest me je pekla, ker sem ga varal, toda bil sem prisiljen, in on se je samega sebe varal tako, da njegovemu samoslepstvu nisi mogel kdovekaj pridodati. Šel sem torej mirno leč: in ko sem bil v postelji, sem upihnil svojo svečo za najlepšim svojih dni.

*

Jahela je storila po svoji besedi. Že drugi dan je prišla praskat na moja vrata. Vse boljše se imela v moji sobi nego v kabinetu gospoda Astaraca in kar se je dogodilo ob najinem prvem sestanku, je bilo samo otročja igra v primeri s tem, kar nama je navdihnili ljubezen ob tem drugem svidenju. S prvim svitom se je iztrgala iz mojega naročja s tisočnimi prisegami, da pride skoro zopet k meni, imenovala me je svojo dušo, svoje življenje, svojega tajnega ljubčka.

Tisti dan sem zelo pozno vstal. Stopil sem v knjižnico; moj učitelj se je sklanjal nad Zozimov papirus, pero v eni roki, lupo v drugi, vreden občudovanja vsakogar, ki zna ceniti lepo slovstvo.

„Jakop Vrtiraženj,“ me je nagovoril, „poglavitna težkoča tega čitanja je v tem, da razne črke prav lahko zamenjaš z drugimi, in za uspešno razreševanje je važno, da si napraviš razpredelnico pismenk, ki zavajajo v podobne zmote; zakaj brez te opreznosti nam bi pretila nevarnost, da bi čitali napačno, kar bi se nam v večno sramoto po pravici očitalo. Ravno danes sem se parkrat prav smešno urezal. Moral sem biti že navsezgodaj zmeden po tem, kar sem videl nočejšnjo noč in kar vam hočem takoj povedati.

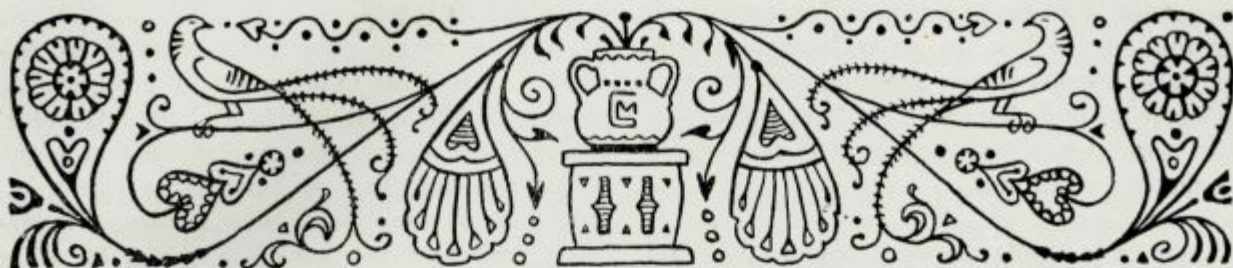
Zbudil sem se, ko se je komaj svitalo; in zahotelo se mi je požirka tiste beline, ki se spominjate, da sem naredil zavoljo nje včeraj gospodu Astaracu poklon. Zakaj, sin moj, med belim vinom in med petelinovim petjem obstoji simpatija, ki izhaja gotovo še izza Noetovih časov, in prepričan sem, če bi bil sveti Peter tisto sveto noč, ki jo je prečul na dvorišču pri velikem duhovniku, izpil kapljico svetlega Mozelca, ali samo Orleanca, da ne bi bil Jezusa zatajil, predno je petelin drugič zapel. Toda, sin moj, tega slabega dejanja ne smemo nikakor obžalovati, zakaj bilo je potrebno, da so se izpolnila prorokovanja; in da ni ta Peter ali Kefa tisto noč naredil zadnje podlosti, ne bi bil dandanes največji svetnik v raju in ogelnik naše svete cerkve, v zadrego poštenjakom pred svetom, ki vidi jo ključ svojega večnega izveličanja v rokah strahopetčevih. O rešilni vzgled, ki vleče človeka iz-

ven goljufnega podpihovanja človeške časti, da ga privede na pot odrešenja! O umno gospodarstvo svete vere! O božja modrost, ki povišuje ponižne in bedne, da poniža ošabnike! O čudež! O skrivnost! Večna sramota farizejem in sodnikom: neokreten ribič od Tiberijskega jezera, kateremu so se zavoljo njegove trdokorne bojazljivosti posmehovale kuhinjske dekle, ki so se grele ž njim na dvorišču velikega duhovnika; zarobljena šleva, ki se je odpovedala svojemu Gospodu in svoji veri pred babnicami, brez dvoma manj lepimi nego je bila sobarica séeške gospe sodnice, nosi na glavi trojnato krono, na prstu prstan višjega duhovnika, je postavljen nad knezoškofe, nad kralje in cesarje, ima pravico vezati in razvezovati; najbolj spoštovan mož, najpoštenjša žena ne pojde v nebeško kraljestvo, ako jim on ne dovoli vstopa. Ampak, povejte mi, prosim vas, Vrtiraženj, sin moj, na katerem mestu svojega pripovedovanja sem bil, ko sem si zamešal štreto s tem velikim svetim Petrom, prvkom apostolskim. Mislim, da sem vam pravil o kupici belega vina, ki sem jo izpil ob zori. V sami srajci sem bil stopil dol v hišterno in sem potegnil iz omare, od katere ključ sem si bil sinoči iz previdnosti preskrbel, steklenico, ki sem jo s slastjo izpraznil. Nato, ko sem lezel po stopnicah nazaj, sem srečal med drugim in tretjim nadstropjem gospodično v domači obleki, ki je šla navzdol. Bila je videti zelo preplašena in je zbežala do konca hodnika. Jaz za njo, jo dohitim, jo ujamem v svoje roke in objamem vsled hipne in neodoljive simpatije. Ne jemljite mi tega za zlo, sin moj; vi na mojem mestu bi bili storili prav tako, in nemara še kaj več. Čedno dekletce je, podobno sobarici séeške sodnice, samo bolj živahnega pogleda. Kričati si ni upala. Zašepetala mi je na uho: „Pustite me, pustite me, saj blaznite!“ Poglejte Vrtiraženj, še sedaj nosim za pestjo sledove njenih nohtov. Zakaj nisem shranil na svojih ustnicah tako živega vtiska poljuba, ki mi ga je dala!“

„Kaj,“ sem vzkliknil, „poljub vam je dala?“

„Le prepričani bodite, sinko moj,“ mi je odgovoril moj dobri učitelj, „da bi bili na mojem mestu dobili tudi vi čisto podobnega, razume se kajpada, če bi bili pograbili priložnost, kakor sem jo jaz. Mislim, da sem vam povedal, kako sem držal to gospodično tesno objeto. Poizkušala je uiti, dušila je svoje krike, mrmraje je plakala.

(Dalje prihodnjič.)

Listek.

Gustave Flaubert, **Gospa Bovaryjeva**. Roman. Prevel Vladimir Levstik, izdala in založila „Omladina“. V Ljubljani, 1915. Cena K 3-80, vez. K 4-80. — V tropični suši, ki je zavladovala ob izbruhu svetovne vojne na slovenskem književnem trgu, nam prelagatelj in založništvo nista mogla pokloniti dobrodošlejšega daru, nego je vedel prvega francoskega naturalista. Zares, naša knjiga je izmed tistih večnomladih stvaritev, ki se ne postarajo nikoli. Z usodami, tipi in slikami, ki jih razvija v svojem romanu, je posegel Flaubert v bistvo življenja; bolna struna, ki zvezi v duši Eme Bovaryjeve, se oglašja pač v vsaki ženski — o ne, tudi v vsaki moški duši, če prav ni povsod tako tragično napeta in se ne utrga vedno v toli kruti katastrofi. To je bol hlepečega, nikdar sitnega srca, ki izsreblje v svojih sanjarijah sleherni slast, še preden jo doseže, in želi vedno več, nego more doseči: z željami zakuje demon svojo žrtev v greh, da jo strmoglavi tem laglje v pogubo. „Gospa Bovaryjeva“ je povest žene kmetijskega zdravnika in je hkrati izmed onih redkih spomenikov vsečloveškega gorja, ki jih je izklesal umetniški duh, vekotrajnejše od granita. Pisatelj stopa ves v ozadje; mirno in resno, s hladno, zagrizeno poštenostjo pripoveduje zgodbo te bolne duše, brez dolgovestnosti, brez fraze, brez ustavljanja ob postranskih epizodah: povedati hoče samo, kaj se je zgodilo, in le tisto, kar je povzročilo, da je bilo tako in ne drugače — povedati vse z najtočnejšimi, najbolj tipičnimi besedami, v brezmadežnem slogu, ki pomeni višek premišljenega umetništva. Tako triumfira Flaubert v svoji vestnosti napram vsebini obenem nad obliko, tako zagradi njegova borba za dovršeno formo hkrati usodno jedro vsebine v njegovi najprvotnejši sili. Kakšne so stvari, ni umel in ne ume povedati nihče tako kakor pisec „Gospa Bovaryjeve“; a kako jih pove, ni mogoče opisati; vzemi, prijatelj, knjigo v roke in čitaj sam! Težko si je misliti le enega slovenskega čitatelja, ki ne bi užival Flaubertovega romana z naslodo; naivne bo pretresala vsebina, razvajeni se bodo divili mojstrstvu, s katerim je oblikovana, in prelagatelj ima prav, ko prerokuje v svojem uvodu, „da je ne bo čital s pridom le povprečni omikanec, marveč še mnogo pokolenje bodočih slovenskih pisateljev.“ Nepotrebno je povdarjati, da je Levstikov prevod kot takšen na višku, gotovo najboljši izmed njegovih dosedanjih. Kar se tiče zunanje opreme, pa bodi pribito, da še nismo videli tako okusno tiskane in vezane slovenske knjige. D. B.

Domača knjižnica, 1. in 2. zvezek. Izdajatelj, založnik in odgovorni urednik: Dr. Ljudevit Koser, Juršinci

pri Ptuj. Cena posameznim zvezkom 30 v. Na leto izide 12 zvezkov. Kdor plača za celo leto naprej, dobi za tri krone vse zvezke. Naročnina se pošilja založniku. — Preden se dotaknemo vsebine prvih dveh zvezkov, pripomnimo, da se nam vidi to podjetje važno za bodočnost. Pozdravljamo ga in mu želimo najboljšega uspeha. Pri nizki ceni bi lahko zašlo po njem dobro čtivo v najsiriromašnejšo kočo in tako odpomoglo potrebi, davno občuteni. Seveda bi se moralo postaviti na trden temelj, bi se mu morala jasno začrtati vsa smer, napraviti zanj premišljen načrt ter ga izvajati do skrajnosti. Vedno se naglašja, da treba dobrih prevodov. Začela je sicer že izhajati „Zbirka mojstrov“, a ta je dostopna samo boljšim krogom in je predvsem namenjena izobraženejšemu čitatelju, zato bi se moralo novo podjetje postaviti na stališče, da nudi kolikor je mogoče dobrega tudi nižjim slojem, da prinese vsakemu nekaj, da nam vzgoji kolikor mogoče čitateljev tudi v kmetiški in delavski hiši. Potreben je torej pred vsem resen izbor spisov, ni dobro vse, kar pride slučajno pod roko, kar se vidi dobro dotičnemu prevajalcu. Kot urednik mora nastopiti literarno izobražen mož, ki dobro pozna tuja slovstva, ki zna ločiti dobro od slabega, primerno od neprimernega, ki pozna potrebe našega čtivaželjnega občinstva. Ta naj bi dajal direktivo, naj bi posameznim prevajalcem odločil njih delokrog in stopil z njimi v zvezo. Prevodi bi morali biti vzorni, zanesljivi, jezikovno čisti. S trdom, vestnostjo in s požrtvovalnostjo se da doseči vse, bi se dal tudi tukaj doseči višek vsestranskega uspeha. Ker misli Domača knjižnica prinašati tudi originalne spise, jo gotovo slovenski pisatelji pozdravijo simpatično, ako bode upoštevala njih osebnosti ter jih bode poizkušala osvoboditi raznih spon, ki jim režejo v meso na vseh koncih in krajih. Veliko dobro delo bi bilo to, velik napredek v teh žalostnih časih! — Pa pogledajmo si sedaj, v koliko odgovarjata pričujoča zvezka tem nameram. V njih se nahajajo po vrsti ti-le prispevki: nemškega pisatelja Walterja Bloema „Železno leto“, Koserjevi „Moji spomini na Pariz“, Šenoin „Prosjak Luka“ in Župančičeva pesem „Dete čeblja“. Na prvi pogled se spozna, da je vse znešeno skupaj kakor sračje gnezdo. Založnik je začel podjetje sam na svojo roko, ni vprašal za svet nobenega izvedenca in je delal po svoji glavi, hoteč menda napraviti vse sam, da bi si za prve čase ne naprtil zraven prevelikih tiskarskih stroškov tudi stroškov za prevode in originale. Pri tem je seveda pokazal na vseh koncih in krajih svoje začetništvo in neizbirčnost, ter tako takoj nekako zavozil svoje podjetje, ki bi se bilo že v svojem

prvem začetku lahko popolnoma izkazalo. Škoda denarja! Bloemovo „Železno leto“ je roman iz nemško-francoske vojne iz l. 1870—1. Nemci ga čitajo zlasti letos s posebnim navdušenjem. Naši dnevniki so polni vojnih opisov, ki menda vsaj za prvo potrebo zadoščajo. Čemu nositi vodo v morje? Prevod prvih štirih poglavij je oskrbel dr. Koser sam, nadaljevanje in konec je poveril Josipu Kostanjevcu. Vsak čitatelj sam takoj začuti veliko razliko med obema. Toliko lahko svetujemo dr. Koserju, da naj prepusti takšno delo prihodnjič spretnejšim rokam, nego so njegove, in naj se omeji na upravo vsega podjetja. — Dr. Koserjev spis „Moji spomini na Pariz“ ni dovolj zanimiv, ne spada v knjižnico. Njegov jezik je pomanjkljiv, kar mrgoli germanizmov. — O prevodih iz hrvaščine se je pisalo že toliko, da ni treba še posebe naglašati; in pri tej priliki opozarjamo samo na dr. Glonarjevo kritiko o „Najboljših slovenskih novelah“ v l. zvezku „Slovana“ l. 1914. — Edino Župančičeva pesem „Dete čeblja“ odtehta še drugo dobroto teh zvezkov. — Kakor čujemo, je nadaljnje urejevanje Domače knjižnice prevzel Josip Kostanjevec, ki se že dogovarja z najboljšimi našimi prevajalci, da stopijo v krog njegovih sotrudnikov. Ker se vsi pripovedni spisi prvih dveh zvezkov nadaljujejo v prihodnjih zvezkih, se ni torej še nekoliko časa nadejati, da bi se iztrebili vsi nedostaki, a upati je, da bode vsaj jezik bolj opiljen in pravopis enoten. Ob koncu želimo, da bi se pravec temu podjetju korenito zaobrnil in da bi sčasoma res postalo to, kar hoče biti. Občinstvo pa naj ne dopusti, da bi podjetje že v kali zamrlo zaradi pomanjkanja naročil.

—up.

Anton Aškerc.

Ob tretji obletnici smrti njegovega telesa.

I.

V Ljubljani. V Lloydovem steklenem salonu.

Pri okrogli mizi v najskrajnejšem kotu — tam je človek še najbolj varen pred prepilhom — sedi gost, čokat, prej majhen nego velik, z dolgo, rjavo, povsem rusko brado, z lasmi štrlečimi uporno v vis, kakor bi bil vsak las posebej ljena uporna misel močne okrogle glave. Z zobotrebem nervozno brodi med zobmi. Z drugo roko drži jedilni list. Napeto ga študira. Žive oči se sedaj razpro, kakor od začudenja; zdaj mu veke zlovoljno zlezejo skupaj, da strmita v list saino dve podolgovati črti. Nekaj zlokobnega zre iz teh napol zaklopljenih luči. Vmes zdaj, zdaj polglasno zapiha skozi nos, kakor razdražen slon.

„Gospodična!“

„Ali ste že izbrali, gospod Aškerc?“

„Prinesite mi najprej nocojšnjega ‚Slovca‘!“

Natakarica se nasmehlja komaj vidno, melanholično, a vdano v svojo usodo, ki je ne more izpremeniti. Gre.

„V rokah je, gospod Aškerc,“ javi z rahlim smehljajem, ko se vrne iz sosednje sobe.

„Čudno! Ko ga hočem imeti jaz, je vedno rokah!“

Govori z naglim, polnim glasom, močnim baritonom. Kakor osorni glas poveljujočega častnika zveni vsaka beseda, častnika, ki je že prav slabe volje.

„Morda pa bi ‚Narod‘?“

„Imam sam!“

„Pa bi večerjali, gospod Aškerc?“

„Pa nimate jeterc?“

„Jih ni na listu?“

„Ne.“

„Tedad jih ne bo,“ pripominja gospodična z napol obupan, napol tolažečim glasom.

„Snoči so bile. A ko bi jih človek rad jedel, jih seve ni.“

„Morda pa izvolite kaj drugega, gospod Aškerc?“

Naglo, z odločno kretnjo porine jedilni list proti njej, povsem na konec mize. Z mize bi padel, če ga ne bi gospodična naglo prestregla.

„Saj ničesar pametnega ni. Morda pozneje.“

„Pa pozneje, gospod Aškerc.“

Gospodična si oddahne.

Kmalu nato pristopi k mizi drug gost, mlad, velik in vitek, s ščipalnikom.

„Dober večer, gospod Aškerc.“

„Dober večer, gospod doktor.“

Dr. Gojmir Krek je.

Pričneta kramljati. Doktor pripoveduje neko anekdoto, veselo dogodek, ki ga je doživel danes. Aškerc se smeje. Taja, ogreva se. Pripoveduje tudi on. Kak dogodek izza mnogih svojih potovanj. Govori sicer vsakdanje, malone razkavo. A vendar je v vsem pripovedovanju, na licu pripovedovalčevem, v njegovih svetlih očeh toliko šegavosti in nenarejenega, nepotvorjenega humorja, da se gospod doktor bučno smeje. Gostje od sosednih miz pogledujejo v kot. Znanci se tudi nasmihajo; zakaj pri vseh moža v kotu nekaj veljata. Tuji gledajo začudeno.

Tako je kazal pesnik celo v čisto navadnem življenju, ob najprozaičnejših prilikah, v gostilnicah, čudno, rekel bi tragično stran svoje duše: disharmonijo, nemirno, samozavestno nezadovoljnost, a ob pravih hipih spet blago srce. Prava pokora je postajala za okolico ta nezadovoljnost, ki je iskala malenkosti, da se zadene ob nje, se znese na njih. Zato v nobeni gostilnici ni ostal dolgo ali vsaj stalno: preveč so trpeli uslužbenci pod njegovo oblastno kapricioznostjo, ki je večkrat postajala naravnost tiranstvo. Mislim, da je prav to dalo Govekarju glavni povod za njegovo trditv: „Kaj ne, Aškerc je omejen človek?“ Zbolela me je ta beseda; ne morem je pozabiti in ne odpustiti Govekarju. Tem manj, ker se je delal Aškercu vedno prijatelja. In Aškerc je Govekarju, ko je stopil v literarno areno, pletel najlepše vence, naravnost vence literarnega triumfatorja.

Isto malenkostnost je kazal pesnik pri stanovanjih. Nobeno mu ni bilo dovolji. Ko sem bil še kaplan, sva šla nekoč po mestu. V mezaninu neke hiše je gledala baš lepa mlada gospa pri odprtem oknu na ulico. Zdi se mi zdaj, da je bila gospa dr. Zbašnikova. Pa vpraša: „Gospod Aškerc, ali Vam je sedanje stanovanje všeč?“ — „Kako mi naj bo všeč, ko pa je prepil pri oknih in pri durih!“ Gospa se je zvonko zasmejala. Vedela je pač: „V vsakem stanovanju ga vznemirja prepil.“ — „A sem vrata že dal popraviti. Zdaj bo bolje, mislim.“ —

Prišel sem nekoč v počitnicah k Sv. Lovrencu v Slovenskih gorah. Jakob Meško, rojak od Sv. Tomaža in daljni sorodnik, je bil tedaj tam za župnika, za kaplana pa Aškerc, mlad še, okrogličen, čisto bele polti. A komaj je prišel opoldne k mizi, se je že grozno jezil: „Danes jutraj so prišli otroci k sv. spovedi. In sem vendar naročil, da morajo gotovo vsi priti včeraj popoldne!“ „Imajo pač delo doma, nekateri zelo daleč do cerkve. Danes opravijo vse obenem,“ je miril stari župnik. „A če sem zapovedal, da morajo vsi

priti včeraj! In v nedeljo sem v cerkvi oznanil. Kakšen red pa je to?"

Jaz sem seve molčal. A čutil sem se, da ga more taka malenkost tako vznemiriti in razburiti.

II.

Večkrat sem se vprašal in se vprašam danes spet: Kje je tičal vzrok vsej nezadovoljnosti Aškerčevi? Ali res v njegovi naravi? A duhovnik in misleč mož bi moral vendar samega sebe toliko krotiti, da ne bi svoje zle volje kazal preočitno in v malenkostih! Ali je bila le odsev notranje, duševne raztrganosti? Zakaj to je gotovo: Odkar je zeval prepad med njegovo službo, dolžnostjo in med njegovim mišljenjem, ni mogel biti več miren, zadovoljen, še manj srečen.

Velika tragika njegovega življenja je bil ta razdor v njegovi duši. Tragika rodi sicer pri pesnikih često zlat sad; a pri Aškercu je bilo z malimi izjemami nasprotno. V tem je tragika njegovega umetniškega delovanja.

Kdaj se je pričelo to gorje? Ali ni imel vere že, ko je postal duhovnik? Ni mogoče! Kako bi se vendar dal posvetiti brez vere? Ali, ker je upal, da pride pozneje? Da mu da življenje, česar mu bogoslovje in knjige niso mogle dati? Zdi se mi skoro neverjetno. A če je računil tako, se je uračunil.

Res, morda bi našel v življenju resnico in vero, če bi ponižno iskal. A menda ni. Ponižnosti je bilo v Aškercu malo. Žal! Morda ni iskal tudi racionalno. Bral je preveč, knjige o vseh verstvih; a zdi se, da prelahkotno, prepovršno. Zdi se mi — morda se motim — da je bil prenemiren duh, da bi se poglobil do najskritejših resnic vere.

V službah nikakor ni bil nepriljubljen. Bil je v mladih letih lep mož; duhovit, ki je znal svojo duhovitost tudi podati. Ko je kaplanoval pri Sv. Lovrencu, so hodili n. pr. iz Dornave, kakor mi je pravil neki tamošnji moj sošolec, ljudje k njegovim pridigam. Torej malone dve uri. „Zakaj ob koncu je povedal vedno kako tako duhovito ali smešno, da so si jo vsi zapomnili. To jih je vlekel.“ — Njegove oči so fascinirale. To je pri govorniku velikega pomena.

A zamerili so mu, da je sv. mašo tako bagateliziral. Celo mlačni verniki. Še dijaki, ki si dolgih maš nismo ravno preveč želeli. Nekoč so ga prišli od Sv. Jurija na Ščavnici (sosednja fara Sv. Lovrenca) vabiti na dijaško veselico. Zjutraj, navsezgodaj. Aškerc je šel ravno v cerkev, ko pride deputacija. Pa pravi: „Malo počakajte! Bom prec gotov.“ „Komaj smo se malo ogledali okoli cerkve, je že prišel nazaj,“ so pripovedovali pozneje. A ne s posebnim spoštovanjem.

Tako se je moral odtujiti svojemu poklicu in resnici z vsakim dnem bolj. Miren pri tem pač ni mogel biti.

Da ni v ponižnosti iskal resnice, je bila kriva druga velika tragika njegovega življenja: slava! Resnično, prišla mu je na stezi življenja naproti smehlajoča in vdana kakor malokateremu naših velikih mož. Bil je naš ljubljenelec, ki smo strmeli k njemu navzgor kakor k nebeškim prebivalcem. Danes nimamo takih mož! Menda je tudi mladina danes precej drugačna.

Vsaka številka „Zvona“ je bila tedaj dogodek. Zaradi Aškerčevih pesmi! Takega pomena ni imel „Zvon“ ne prej ne poznej; pač tudi nobeno drugo literarno glasilo ne, razen morda svoječasno „Dunajski Zvon.“ Težko, da bi ga kmalu katero doseglo.

Slava Aškerčeva je bilo živo rojeno dete, ne umetno poklicano v življenje. Čutili smo vsi: Tu snuje mogočen duh in mogočna roka, ki dajeta življenje vsem tem šarovitim osebam. Vsi smo čutili to. Čutili z radostjo! Tedaj nič ni bilo treba dokazovati, da je oče teh „Balad in Romanc“ res velik pesnik, kar je postalo moderno pri naši moderni, kjer dokazujejo s trudom in z obširnim aparatom pesniško silo raznih pesnikov; a občinstvo ostaja navzlic temu hladno in neverno. Čemu to siljenje? Kdor je res talent, že prodre in se zdrži na svojem mestu! In najsi bi bilo vse proti njemu.

Seve je nastopil proti Aškercu dr. Mahnič. A posebno škodovali mu oni napadi niso. — Gregorčiča ubiti je bilo lahko delo. Hvaležno ne. Je li komu koristilo? Pesniku ne. Narodu ne. Mahniču samemu? Dvomim. Da bi hotel Mahnič z onimi kritikami le dvigniti prah in delati s tem sebe in svoj list zanimiv, ne verujem. Da bi bil pisal Mahnič iz samega sovraštva do Gregorčiča, da si ohladi z napadi jezo, kakor gospodje kritiki pri nas čestokrat delajo, tako nizkotno Mahnič menda pač ni mislil in čutil. Dasi nisem nikoli odobraval Mahničevega dela na tem polju in ga tudi danes ne, tega o Mahniču ne verujem.

Aškerc se ni dal ubiti: Častili smo ga po teh napadih le bolj. Mahniču smo pošiljali nezaupnice. Mahničevi privrženci so nas za to zmerjali. Danes sami pravijo: „Mahnič se je v tem motil.“ Nevaren eksperiment! Pride kdo drugi in poreče z isto pravico: Motil se je tudi glede politike! A morda se mi ugovarja: „V politiki je upravičenost in resničnost njegovih naukov potrdil uspeh.“ Pa ni povsem tako! Ugodno in usodno je bilo, da je sedel na ljubljanskem škofijskem sedežu tedaj dr. Missia. Ta bi oživotaril v politiki ideje, ki jih je razglašal in branil dr. Mahnič tudi brez Mahniča. „Rimski Katolik“ je bil le glasnik, ki je raznašal ideje Missijeve — seve so se te krile z idejami Mahničevimi — širom po slovenski domovini. To pa je resnica: Na nobeni njivi ni kopal, oral in sejal Mahnič tako malo uspešno kakor na njivi, kjer je zbuvalo njegovo delo največ šuma, na literarni njivi. Zakaj kje je kaj sadu? Kje so učenci? Izmed duhovnikov smo delovali na tej njivi: Medved, Finžgar, jaz. Ali po Mahničevih direktivah? Ne! Bolj Mahničev je bil Gregorčič nego mi. Bolj Mahničev po idejah, po delih in — le priznajmo ponižno in po resnici — tudi po življenju. In to je glavno! Velika in usodna zmota našega časa je — in veliko gorje — da več tehta primojdušanje na kako stranko nego življenje po načelih stranke. Dr. Mahnič je še zahteval življenje po veri, ker je mislil resno in pošteno. Polagoma so to zahtevo opuščali, vsaj v politiki. — Kako bi sodil Mahnič o naših najmodernejših, ne vem. Dvomim pa, da bi jih priznaval za otroke svojega srca in duha.

Verjetno je, da je gnalo Aškercu baš nasprotovanje v duhovniškem taboru v ekstreme. — Zgled tega nasprotovanja izven literarnih krogov: Tedanji prošt ptujski Modrinjak, pod čigar oblast spada Sv. Lovrenc, je rekel, ko je izvedel, da je Aškerc znamenit pesnik: „Poprej sem ga rad imel, a zdaj ga ne maram!“ Modrinjak je bil zelo energičen mož, ki je mogel postati tudi surov. In je to svojo energijo proti Aškercu ob priliki vsakoletne dekanijske vizitacije tudi pokazal. — Žal, da se Aškerc ni znal ustaviti niti pri skrajnih mejah. Šel je čez nje. Zaradi nasprotstva, ki ga je užil od nekaterih duhovnikov, je napadal vero in Cerkev. Žalostna zmota! In velika krivica! Seve je neprijetno in za pisatelja

često usodno, da najde kritika, ki je pri nas diletantstvo in strankarstvo, in z njo občinstvo, ki često na slepo vero kriči za kritiko — dostikrat tako težko pravo mero in vago, s katerimi naj meri in tehta pisatelja. Če je ta zelo samozavesten — in Aškerc je bil do skrajne meje — ga krivično ali vsaj pretrdo in namenoma enostransko postopanje vznemolji. Če bi peval Aškerc bolj iz ljubezni do naroda, bi se tolažil: „Kar je za narod dobrega in koristnega, že ostane. Drugo naj veter odnese!“ Če bi bil veren mož, bi laže vse prenašal ob misli: „Saj vendar ne pišem samo za to prazno čast. Pišem iz notranje potrebe in da narodu koristim. Če mi delajo za to krivico — Bog z njimi!“ —

Slava, ki jo je svoječasno užil med rojaki in še tudi v zadnjih časih med tujimi narodi — nekateri so o Slovencih izvedeli šele po Aškerčevih „Baladah in Romancah“ — v obilni meri, je zakrivila mnogo Aškerčeve disharmonije, nezadovoljnosti, nesreče. Zdi se, da se je nekako uživel v misel, da mu mora biti vse pokorno, da se mora vse brez odpora klanjati njegovi volji. A ker v življenju ni bilo tako, ni moglo tako biti, odtod njegova nestrpnost, ob kateri so trpeli drugi, a pač tudi pesnik sam.

Nekoč, menda leta 1904 — mea culpa, nisem imel pravice za to, a bil sem še mlad, nagel in nepremišljen — sem ga pri Lloydju nekoliko opozarjal, da njegova dela narodu škodujejo. Da zapeljujejo, pohujšujejo ali vsaj begajo mladino.

Nekaj časa nervozno poslušal, se brani. Nenadoma pa vzroji: „Bom se jaz dal od vas psovati!“ Vstane in gre — ne iz sobe in domov, ampak čez ves dolgi salon k mizi v ravno nasprotnem kotu sobe. Ostala sva z dr. Krenom sama.

Seve mi je bila stvar grozno mučna, in sem kmalu odšel. Težil pa me je dogodek tudi pozneje. Pisal sem mu od doma in ga prosil odpustitve. Odpisal je prijazno: „Ker spoznavate, da ste storili napako, je vse pozabljeno.“

To prijazno pismo sem mu vštél v veliko zaslugo. V tako veliko, kakor nekoč Gregorčiču njegovo preprosto izjavo: „Le dvakrat sem bil pri nadškofu (namreč dr. Missij). A še tedaj v uradnih zadevah.“ Ta ni maral klečeplaziti pred mogočniki tega sveta, oni se je premagal, je odpisal prijazno ter je odpustil.

III.

Prišel je vrhunec tragike in peripatija: Aškerc je odložil kolar!

Bila je neizogibna posledica njegovega naziranja. Če ni imel vere, kako bi mogel maševati, spovedovati, pridigati? Čudno je, da je mogel tako dolgo. Če me je mogel ob nekem bivanju v Ljubljani smehljaje vprašati: „Ali ste v moji sobi kaj opazili?“ „Kaj?“ — „Na eni steni imam Kristusa, na drugi Budo“ — če je torej Kristusa in Budo enako cenil, ni mogel več vršiti opravkov katoliškega duhovnika, ker niti katolik ni več bil.

Po posredovanju prijateljev in oboževalcev je postal arhivar ljubljanskega mesta.

To je bil njegov padec! Padec z nebes na prozaično zemljo.

Prijatelji so mu poskrbeli službo, ki ga je živela brez velikih skrbi in brez napornega dela. To je bilo v redu, hvale vredno. A niso vedeli in mogli dati perutim, ki so se pri padcu nalomile, moči, da bi se spet razmahnile kot nekdanj in se dvignile v drznem poletu do podnebesnih višin.

In njegova duša ni našla sama v sebi več te moči. Zato je postajala le nevoljnija, mračnejša, preobčutljiva za vsako, tudi malo nasprotovanje.

Navrh se je vsa potopila v sovraštvo do Cerkve, do vere. A sovraštvo more podirati, ne zidati, ne ustvarjati. — Čustvo Dantejevo, ko je ustvarjal „Pekel“, istotako Michelangelovo ob „Poslednji sodbi“ — ni bilo sovraštvo, temveč kipeč, strašen, a pravičen srd, v katerem je metal v pekel kralje, cesarje in papeže, v oni svoj strašni pekel, ki se je zgrozil ob njem celo Heine, ki v pekel pač ni veroval, in je zapel:

Saj Dantejev pekel vendar poznaš
in tiste strašne tercine?

Še Bog ga ne reši, če pesnik kogá
je treščil v te globočine.

Ne reši ga Bog in Zveličar ne
iz teh pojočih plamenov.

In sovraštvo odbija. Odbilo ali vsaj odtujilo je mnoge, ki so bili poprej zelo veliki občudovatelji Aškerčevi, res vneti njegovi oboževalci.

Poprej so mu bili razni prijatelji preveč uslužni. Na vse mogoče načine so mu skušali njegovo slavo povečati. Pa ni dobro! Mož močnih zmožnosti se že sam uveljavi. Navzlic nasprotnikom. Ti ga morda za čas otemne, ubiti ga ne morejo. Huje je, če prijateljska uslužnost človeka povzdiguje. Nekega dne pa morda odpove. Tedaj je senca, kjer je bila poprej umešana luč, tem večja. Močni in veliki je najmočnejši in največji sam. Kaj mu treba nepotrebne opore? Ta ga dela le manjšega. Zaslanja njegovo veličino.

Tudi Aškercu so polagoma zapuščali.

Če bi pustili pesnika, da bi z lastno močjo skrbel za svoj ugled, bi bilo zanj bolje. In če bi on skrbel zase, da bi ostal zvest svojemu poklicu, bi bil ostal tudi večji pesnik. In nimbus ki ga je izgubil pred svetom, ko si je dal rasti brado, bi mu bil ostal...

IV.

Naposled se je maščeval na Aškercu, kakor se maščuje prej ali slej na vsakem, njegov greh: da je omajal avtoriteto. Že leta 1899. mi je rekel Šorli: „Če drugega ne, to nam je dal Aškerc, da nas je oprostil strahu pred avtoritetami.“ A naposled jim tudi sam ni bil več avtoriteta. Niso imeli več ne strahu pred njegovo močjo — lista ni imel, da bi se branil, kakor se brani vsak najslabši urednik — in ne spoštovanja pred njegovim delom.

Tako so se lotili, da sklatijo z neba zvezde njegove slave. Mlad pisatelj, ki je spisal sicer nekaj dobrih stvari in bo, upajmo, še kaj boljših, a je stal tedaj vendar še v otroški srajci v naši literaturi, se je lotil tega žalostnega posla. Ob priliki „Zadnjega Celjana“.

To je bila tragična kazen za Aškercu, da ga je na tla pobil prav tisti list, ki ga je Aškerc s svojimi proizvodi dvignil do višine in do pomena, kakoršnih ne doseže morda nikoli več.

Na tla sem vrgel ono številko „Zvona“, ko sem prebral oceno. Nisem zameril toliko mlademu možu, ki ni vedel kaj početi s svojo mlado, prekipavajučo ironijo, ter jo je poskušal na Aškercu, zvezanem in že bolnem levu. Zameril pa sem uredniku, ki bi, zrel mož, moral poznati mero dopustnega in nedopustnega! Pove se lahko vse. A velike

važnosti je, kako... Sicer pa je to čudno pri nas: Gospodje kritiki govorijo čestokrat prav čudno govorico. A če zapiše kdo na njihov naslov bolj krepko, a niti ne surovo besedo, se glasno razjokajo in lete h kadiju, naj da jih on milostno ščiti s paragrafi!

Čuden svet!

Da tega udarca ponosni in samozavestni mož ne prenese izlahka, smo čutili vsi, ki smo ga nekoliko poznali. Zakaj življenje brez slave — kakšen pomen je imelo zanj, ki je bil tako vajen slave in časti?

V.

In prišla je katastrofa. Morala je priti, ko so vse zvezde obledele, ko so se vsi trudili, da jih ugase.

Prišla je ona noč, ki jo je preležal na tleh svojega stanovanja, od kapi zadet. „Strašno sem se bal!“ je sam priznal o oni dolgi, dolgi, pač groze polni noči.

In potem ono težko umiranje! Ko je bila njegovih obupnih vzklikov vsa bolnišnica polna.

In potem? — In potem? —

Mi nismo sodniki. Sodnik je Bog! Upajmo, da je ta ubogi, proti koncu življenja tako bridko izkušani mož vsaj ob tistem težkem umiranju napravil račun s svojim Bogom in je Vseusmiljenega prosil usmiljenja v težki smrtni borbi.

Zakaj če bi bil prodal večnost za kratko zemeljsko slavo, za slavo polno tragike — kako žalostna bi bila ta kupčija!

VI.

Priredili so mu veličasten pogreb. Napredna stranka. Petnajst njegovih del so nosili v sprevodu.

Leta 1906. smo spremili v Gorici Gregorčiča do periferije mesta, od koder so ga odpeljali v njegov planinski raj. Ne vem, ali so nosili pesnikova dela, na papir tiskana in v zlato vezana, v sprevodu. A videl sem ta dela v ogromni udeležbi, videl na resnih obrazih, videl v solznih očeh. Tik pod njegovim stanovanjem na Placuti so se pevci — in mi v žalnih mislih z njimi — poslovili od velikega pokojnika s pesnijo: „Nazaj v planinski raj!“ Tedaj smo jokali.

Ne vem, ali so jokali tudi ob Aškerčevem pogrebu. A ob spominu nanj mislim na besede Maksimilijana Hardena. Na koncu eseja o Zoli jih je zapisal, da pokaže nasprotje med Zolo in Dostojevskim. Ne da bi hotel prispodabljati pogreb Aškerčev in Gregorčičev, jih navedem:

„An einem trüben, stürmischen Februartag wurde 1881 Dostojewski begraben. Der hatte nie Lärm gemacht, nie nach der Wage des Weltenrichters gegriffen. Den schmückte nicht eine Partei für die letzte Reise: ein Volk drängte sich in die enge Kirche, neben den Großfürsten schob sich die nihilistische Studentin, Bäuerlein bohrten sich mit spitzen Ellbogen durch dichte Beamtenhecken, und für eine Stunde gabs in der Hauptstadt des Reußenreiches keinen Standesunterschied. Das Vaterland trauerte um einen Sohn, der ein großer Dichter gewesen war, der unterm Galgen noch seine Heimat geliebt, der gelitten und vor Menschenelend, auch vor dem eckelsten, mitleidig immer das Haupt gebeugt hatte.“

Kaj mi šume vedno te besede po glavi, ko pokopavajo naše velike može?

VII.

A s tem še tragika tega življenja ni bila pri koncu! Sovraštvo bi naj ne segalo čez grob. Tukaj je.

Govornike ob pogrebu so spravili v disciplinarno preiskavo. Še mladini, ki se je pogreba udeležila, so skušali delati sitnosti.

A še ni bilo dovolj! Mestna občina bi naj plačala pogrebne stroške. Temu se je opozicija v mestnem zastopu uprla.

Z dveh vidikov se lahko presoja to početje: kot izključno zadevo mestnega budgeta ali kot kulturno zadevo. V prvem slučaju bi se morda temu ugovoru ne moglo mnogo oporekati. V drugem je bil kulturni škandal! Če so tuji slišali o njem, kako so sodili o nas?

VIII.

Tragika velikih ljudi me je vedno zanimala in pretresala. Tragična usoda moža, ki sem prišel z njim v življenju nekajkrat v ožji stik, me boli.

A vem: Prej ali slej zablesti Aškerčeva zvezda v novi svetlobi. Spet oživi veljava Aškerčevih prvih, mirnejših del, posebno „Balad in Romanc“. Epika take elementarne sile Slovenija še ni rodila. Kdaj ga rodi spet?

Ksaver Meško.

† **Dr. Vinko Zupan.** V ljubljanski deželni bolnici je umrl dne 23. aprila t. l. delavni Slovanov sodnik g. dr. Vinko Zupan. Rodil se je 17. julija 1882. v Varaždinu. Mlada leta je preživel v Zagrebu in v Ljubljani. Na praški univerzi je študiral slavistiko in germanistiko. Za doktorja modroslovja je promoviral na graškem vseučilišču. Izmed profesorjev sta vplivala nanj v Pragi Masaryk in v Gradcu Murko. Leta 1910. januarja meseca je postal praktikant ljubljanske licejske knjižnice. Glavna muka njegovega življenja so bile bolezni. Komaj se je odkrižal ene, se je hitela pojavljati že druga. Nazadnje se ga je lotila jetika. Odpravil se je ž njo v Egipt, da bi se je tam iznebil. Vrnila sta se vendar skupaj v Ljubljano. Njen strup mu je zašel nazadnje v možgane in to je zadnja in največja tragika njegovega življenja.

Pokojnik je obvladal več jezikov. V svojih spisih, katerih je prijavil mnogo v zadnjem in predzadnjem letniku Slovana, je kazal smisel za pravi literarni esej, ki se pri nas navadno ne more oprostiti svojih težkih učenjskih skorij. Poznal je mnogo beletristike, rajši je čital poljudne prirodoslovne spise, zadnje čase pa se je najbolj poglobljal v filozofijo. Iz njegovih referatov bode večkrat ost boleznin in iz zadnjih njegovih esejev strah, da bi ne mogel vsega povedati, kar še hoče. Odtod neki beg misli. Z Zupanovo smrtjo smo izgubili nadarjenega in marljivega pisatelja, ki ga bodo zlasti naši mesečniki občutno pogrešali.

Umetniško prilogo te številke nam je blagohotno naklonila tudi pri nas širom znana Vydrova tovarna v Pragi. Izrekamo ji na tem mestu toplo zahvalo.

Ivan Jax in sin

Ljubljana, Dunajska c. 17

Kolesa

iz prvih tovarn
Avstrije:

Dürkopp, Sty-
ria, Waffenrad

Sivalni stroji !!!!

- in stroji -
za
pletenje
(Strickmaschine)

izborna kon-
strukcija in ele-
gantna izvršitev
iz tovarne v Lin-
cu. Ustanov-
ljena leta 1867.

Vezenje pouču-
jemo brezplač.

! Adlerjevi pisalni stroji. !

Čeniki zastoj in franko.

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

prporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

izgotovljenimi
oblekami

za gospode in dečke, gospe
in deklince po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Jernej Bahovčev naslednik

IVAN GAJŠEK

LJUBLJANA

SV. PETRA CESTA ŠTEV. 2

Založna trgovina papirja, zvezkov, vseh
šolskih in pisarniških potrebščin, zaloga
šolskih knjig in molitvenikov, slike in
slikarske potrebščine.

Najnovejše razglednice v veliki izbiri.

Ljubljanska kreditna banka

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice: —
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh
vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem,
prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavaro-
vanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; de-
narne in hranilne vloge na tek. račun ali na
vložno knjižico.

Opravilišče c. kr. razredne loterije.

Vložen denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4½% čistih

Do K 10.000 — brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno pre-
moženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron.
Zamenjava in eskomptuje izžrebane obligacije, srečke in kupone. Pro-
daja in kupuje devize in valute. Daje predugibe na vrednostne listine
pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice, Borzna na-
ročila za dunajsko in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakaz-
nice in čeki na inozemska mesta. Promese k vsem žrebanjem.
Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
dvajset
miljonov

Ljubljanske okolice

r. z. z. n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4³/₄ 0/0

Rezervni zaklad
nad pol
miljona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

je imela koncem leta 1914 740 milijonov kron denarnega prometa, 44 milijonov kron vlog in 1 milijon 330 tisoč kron rezervnega zaklada. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4¹/₂ 0/0

brez odbitka. Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo o. kr. deželne vlade. - Hranilnica posoja na zemljišča in poslopja proti 5¹/₄ 0/0 obrestim in najmanj 3/4 0/0 amortizacije. Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike. - Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.

Ljubljana, Prešernova ulica šte. 3.

Največja slovenska hranilnica!